

સુખી થવાની યાત્રા

(નિત્ય ચિંતન સહિત)

જે જીવ રાગ-દ્વેષરૂપ પરિણામેલ હોવા છતાં પણ માત્ર શુદ્ધાત્મામાં (દ્રવ્યાત્મામાં = સ્વભાવમાં) જ 'હું પણું' (એકત્વ) કરે છે અને તેનો જ અનુભવ કરે છે, તે જ જીવ સમ્યગ્દ્રષ્ટિ છે. સમ્યગ્દર્શન વૈરાગ્યાદિ યોગ્યતાઓ વગર પ્રાપ્ત થતું નથી.

લેખક - CA. જયેશ મોહનલાલ શેઠ
(બોરીવલી), B.Com., F.C.A.

- : નમસ્કાર સૂત્ર- અર્થ સહિત :-

નમો અરિહંતાણં	- ત્રિકાળવર્તી તીર્થંકર પ્રમુખ અરિહંત ભગવંતોને સમય સમયની વંદણા હોજો !
નમો સિદ્ધાણં	- ત્રિકાળવર્તી સિદ્ધ ભગવંતોને સમય-સમયની વંદણા હોજો !
નમો આયરિયાણં	- ત્રિકાળવર્તી ગણાધર પ્રમુખ આચાર્ય ભગવંતોને સમય સમયની વંદણા હોજો !
નમો ઉવજ્જાયાણં	- ત્રિકાળવર્તી ઉપાધ્યાય ભગવંતોને સમય સમયની વંદણા હોજો !
નમો લોએ સવ્વસાહૂણં	- ત્રિકાળવર્તી સાધુ ભગવંતોને સમય-સમયની વંદણા હોજો !
એસો પંચ નમ્મોકારો	- આ પાંચ નમસ્કાર સૂત્ર,
સવ્વ પાવ પણાસણો	- સર્વ પાપોનો નાશ કરનારા છે.
મંગલાણં ચ સવ્વેસિં	- સર્વ મંગલોમાં,
પટમં હવઈ મંગલં	- ઉત્કૃષ્ટ મંગલ છે

- : પંચ પરમેષ્ઠિ વંદન શ્લોક :-

અહંતો ભગવન્ત ઈન્દ્રમહિતાઃ, સિદ્ધાશ્ચ સિદ્ધિશ્ચિતાઃ
આચાર્યા, જિનશાસનોઞ્ઞતિકરાઃ, પૂજ્યા ઉપાધ્યાયકા ।
શ્રી સિદ્ધાંત સુપાઠકા મુનિવરા, રત્નત્રયારાધિકાઃ
પંચૈતે પરમેષ્ઠિનં પ્રતિદિનં, કુર્વન્તુ નો મંગલમ્ ॥

ॐ

॥ श्री महावीराय नमः ॥

सुष्मी थवानी यावी

(नित्य चिंतन सहित)

- लेखक -

CA. जयेश मोहनलाल शेट (भोरीवली), B.Com., F.C.A.

- अर्पण -

माता - पू. कांताभेन तथा

पिता - पू. स्व. मोहनलाल नानचंद शेठने.

जे ज्ञप राग-द्वेषरूप परिणामेल होवा छतां पण मात्र
शुद्धात्मां (द्रव्यात्मां=स्वभावमां) ज 'हुं पणुं'
(अेकत्व) करे छे अने तेनो ज अनुभव करे छे,
ते ज ज्ञप, सम्यग्दृष्टि छे. सम्यग्दर्शन वैराग्यादि
योग्यताओ पगर प्राप्त थतुं नथी.

प्रकाशक : शैलेश पुनमचंद शाह

અનુમોદક - Brescon Foundation

- અનુક્રમણિકા -

ક્રમ	વિષય	પૃષ્ઠ
★	પ્રસ્તાવના	iii
★	લેખકના હૃદયોદ્ગારો	vi
૧	સુખી થવાની ચાવી	૧
૨	સવારે ઉઠીને	૧૯
૩	સમાધિ મરણ ચિંતન	૩૦
૪	કંદમૂળ વિશે	૩૪
૫	રાત્રિભોજન વિશે	૩૬
૬	બાર ભાવના	૩૯
૭	નિત્ય ચિંતન કણિકાઓ	૪૨
૮	નિશ્ચય વ્યવહારની યથાર્થ સંધિ	૫૭
૯	યુનિવર્સલ લો	૬૫

સમ્યગ્દર્શન વિશે અધિક ગહન અભ્યાસ માટે દિગંબર શાસ્ત્ર આધારિત “દ્રવ્યાનુયોગ” અને “વસ્તુ વ્યવસ્થા” સહિત લેખકની અન્ય કૃતિ નિઃશુલ્ક મેળવો - ‘સમ્યગ્દર્શનની રીત’ આ પુસ્તક અને અન્ય સાહિત્યની pdf e-Book www.jayeshsheth.com website ઉપરથી ડાઉનલોડ કરી શકાશે.

© CA. જયેશ મોહનલાલ શેઠ

મૂલ્ય : અમૂલ્ય

(લેખકની અન્ય કૃતિઓ : સત્ય ધર્મ પ્રવેશિકા, આત્માની છ પ્રકૃતિઓ, સમયસારની સમજ, નિશ્ચય- વ્યવહાર સ્પષ્ટીકરણ, સમયસારની ટીકા)

નોંધ - આ પુસ્તક કોઈને છપાવવું હોય તો, અમારો સંપર્ક કરવા વિનંતિ છે.

વિશેષ - જો આપને આ પુસ્તક વાચ્યા બાદ જરૂર ન હોય તો આશાતાનાથી બચવા નીચેના સ્થળોએ પરત કરવા વિનંતિ છે.

- સંપર્ક અને પ્રાપ્તિ સ્થાન -

શૈલેશ પુનમચંદ શાહ

૪૦૨, પારિજાત, સ્વામી સમર્થ માર્ગ,
(હનુમાન કોસ રોડ નં ૨), વિલેપાર્લે (ઈસ્ટ),
મુંબઈ - ૪૦૦૦૫૭.
મોબાઈલ નં-૯૮૯૨૪ ૩૬૭૯૯/૯૩૨૪૩ ૩૭૩૨૬

Email : spshah1959@gmail.com

મનીષ મોદી

હિન્દી ગ્રન્થ કાર્યાલય
૯, હીરાબાગ, સી.પી. ટેન્ક,
ચર્ની રોડ (ઈસ્ટ), મુંબઈ - ૪૦૦ ૦૦૪.
મોબાઈલ નં. ૯૮૨૦૮ ૯૬૧૨૮

Email : manishymodi@gmail.com

પ્રસ્તાવના

અનંત અનંત કાળથી, સંસાર સાગરમાં રખડતા જીવને, ભગવાને કહેલી દસ દુર્લભતાઓ (જેવી કે મનુષ્યભવ, આર્યક્ષેત્ર, ઉત્તમ કુળ, દીર્ઘ આયુ, પૂર્ણ ઈન્દ્રિયો, નીરોગી શરીર, સાચા ગુરુ, સાચા શાસ્ત્ર, સાચી શ્રદ્ધા અર્થાત્ સમ્યગ્દર્શન અને મુનિપણું)માંથી શરૂઆતની આઠ દુર્લભતાઓ આપણને અનંતીવાર મળી છે, છતાં આપણા જીવની અર્થાત્ આપણી દિશા બદલાઈ નહિ. ઘાંચીના બળદની જેમ ચાર ગતિમાં પરિભ્રમણ કરતા રહ્યા, પરંતુ પંચમ ગતિ અર્થાત્ મોક્ષમાર્ગ માટે પ્રગતિ ન થઈ, તેનું કારણ જ્ઞાનીઓ એવું બતાવે છે કે આઠ દુર્લભતાઓ મળ્યા પછી જો જીવ નવમી દુર્લભ ચીજ ન પામે એટલે કે આત્માનો અનુભવ (સ્પર્શના) ન કરે, એટલે કે સમ્યગ્દર્શન ન પામે, તો સંસારનો ફેરો ટળતો નથી, અર્થાત્ મોક્ષમાર્ગ મળતો નથી.

તો અત્ર પ્રસ્તુત છે, ‘સુખી થવાની ચાવી’, આત્મા પ્રાપ્ત કરવાનો એક અતિ વેદક, સચોટ અને સીધો ઈલાજ. લેખક શ્રી જયેશભાઈ શેઠ, વ્યવસાયે ચાર્ટડ એકાઉન્ટન્ટ છે. તેમણે તેમના વર્ષોના વાંચન, ચિંતન, મનન, અભ્યાસ અને અનુભવને આચરણમાં મૂક્યા પશ્ચાત્ આ

માનવસમાજના કલ્યાણાર્થે, કરુણાથી અને શાસ્ત્રોના આધારથી સનાતન સત્યો દ્વારા આત્મપ્રાપ્તિનો સરળ માર્ગ દર્શાવેલ છે. કેટલાય આગમો વાંચતા, પુસ્તકો વાંચતા, વ્યાખ્યાનો સાંભળતા મનમાં કેટલાય પ્રશ્નો ઉપસ્થિત થાય ત્યારે, કોઈ વાર અનેક મતોને કારણે મૂળ સિદ્ધાંત ભૂલાય અને વિષયાંતર તથા વિવાદોમાં મુખ્ય વાત અને સમજ વિસારે પડી જાય છે. લેખકનો આ એક ઉત્તમ પ્રયાસ છે કે આ વિશ્વનો દરેક જીવ, કેવી રીતે સુખી થાય તેના શાશ્વત સિદ્ધાંતોને તેમણે ટૂંકી, સરળ અને સુગમ ભાષામાં આપણને પિરસ્યા છે.

એવી એક અંગ્રેજી કહેવત છે કે સફળ વ્યક્તિ કાંઈ નવું નથી કરતી, જે પાયાના નિયમો છે અને સિદ્ધાંતો છે તેને જ નિયમિત રીતે પોતાના જીવનમાં ઉતારી તે સફળ બની જાય છે; તે ન્યાયે, આપણે આ સુખી થવાની ચાવીની સનાતન વાતો જીવનમાં વણી લઈએ અને ભવોભવના આંટા ટાળી દઈએ. ભગવાનની કૃપાએ અને લેખકની અસીમ કૃપા, કરુણા અને આપણા અહોભાગ્યથી આપણને તે ભવોભવના ચક્રવ્યુહને ભેદવાની સાદી-સરળ ચાવી, અદના (સામાન્ય) માણસ (common man) ને પણ સમજાય તેવી ભાષામાં અને શૈલીમાં પ્રાપ્ત થઈ છે. તેમનો

આ પ્રયત્ન ત્યારે જ સફળ થયો ગણાશે જ્યારે આ ચાવીથી દરેક વાચક, પોતાના આત્માને ભવોભવના બંધનરૂપ તાળાથી મુક્ત કરાવે (છોડાવે) છે અર્થાત્ નિત્ય વાંચન, મનન, ચિંતન અને અમલ કરવાથી શું અશક્ય છે? કાંઈ જ અશક્ય નહીં. જો એક દેડકો કે એક સિંહ..... સમ્યગ્દર્શન પામીને મોક્ષગામી બની શકે, તો, વિવેકસહિત વાંચ ઈન્દ્રિયોવાળા આપણે અર્થાત્ મનુષ્ય એક સચોટ નિર્ણય લઈ સમ્યગ્દર્શન પામીને મોક્ષગામી ન બની શકીયે ??? અર્થાત્ જરૂર બની શકીયે... તો વાંચો, વિચારો, ચિંતન કરો અને અપનાવો પ્રસ્તુત ‘સુખી થવાની ચાવી’ને કે જેથી મોક્ષમાર્ગ અને અંતે મોક્ષ મેળવી, અનંત અવ્યાબાધ સુખ મેળવો એવી આશા સહિત.

લી.

જીતેન્દ્ર શાંતિલાલ શાહ

CA. મુકેશ પુનમચંદ શાહ

શૈલેશ પુનમચંદ શાહ

જયકળા નલિની ગાંધી

નમીતા રસેશ શાહ

लेखकना हृदयोद्गारो

आ पुस्तक, अमे आध्यात्मिक कान्ति सर्जवा लभेल छे. कारण के आ काणमां जैन समाज ने विभागमां वहेयाई गयेल छे; जेमांथी अेक विभाग अेवो छे के जे मात्र व्यवहार नयने ज मान्य करे छे अने मात्र तेने ज प्राधान्य आपे छे अने मात्र तेनाथी ज मोक्ष माने छे, ज्यारे बीजे विभाग अेवो छे के जे मात्र निश्चय नयने ज मान्य करे छे अने मात्र तेने ज प्राधान्य आपे छे अने मात्र तेनाथी ज मोक्ष माने छे. परंतु जरेजरो मोक्षमार्ग निश्चय-व्यवहारनी योग्य संघिमां ज छे के जे पात मात्र कोईक विरला ज जाले छे के जे पात आ पुस्तकमां समजववानो सथोट प्रयास करेल छे.

अत्यारे जैन समाजमां प्रवर्तती, तत्त्व विशेषी आवी गेरसमजोने दूर करवा, अमे अमारा आत्मानी अनुभूतिपूर्वकना विचारो शास्त्रना आधार सहित आ पुस्तकमां प्रस्तुत करीये छीअे, जेनो विचार-चिंतन-मनन आप जुल्ला मनथी अने ‘सारं ते ज मारं’ अने ‘सायुं ते ज मारं’ अेवा अभिगमोने अपनावीने करशो तो, अवश्य आप पला तत्त्वनी प्रतीति जइर करी शकशो, अेवो अमने विश्वास छे.

मने, नानी उंमरथी ज सत्यनी शोध हती अने तेने माटे सर्व दर्शननो अभ्यास कर्यो अने अंते, जैन दर्शनना अभ्यास पश्चात् 1999मां, 38 वर्षनी उंमरे, मने सत्यनी प्राप्ति थई अर्थात् तेनो अनुभव/साक्षात्कार थयो. तत्पश्चात् जैन शास्त्रोनो पुनः पुनः स्वाध्याय करता अनेक वजत सत्यनो

અર્થાત્ શુદ્ધાત્માનો અનુભવ થયો કે જેની રીત આ પુસ્તકમાં સર્વ જનોના લાભાર્થે આપવાનો પ્રયત્ન કરેલ છે.

અમે કોઈ પણ મત-પંથમાં નથી. અમે માત્ર આત્મામાં છીએ અર્થાત્ માત્ર આત્મધર્મમાં જ છીએ. તેથી કરીને અત્ર અમે કોઈ પણ મત-પંથનું મંડન અથવા ખંડન ન કરતા, માત્ર આત્માર્થે જે ઉપયોગી છે તે જ આપવાની કોશિશ કરેલ છે. માટે સર્વ જનોએ તેને, તે જ અપેક્ષાએ સમજવું, એવી અમારી વિનંતી છે.

આ પુસ્તક વિશે, સામાન્યજનો અને વિદ્વાનો તરફથી ઉત્કૃષ્ટ અભિપ્રાય પ્રાપ્ત થયેલ છે અને તેથી જ આ પુસ્તકની અઠારમી આવૃત્તિ છાપવામાં આવી રહેલ છે. તેથી તે સર્વ જનોનો, અમે હૃદયપૂર્વક આભાર માનીએ છીએ. અમને આ પુસ્તક તૈયાર કરવામાં, છાપાવવામાં તથા વિતરણ કરવામાં અનેક લોકોએ અલગ-અલગ રીતે સહકાર આપેલ છે, તે સર્વના અમે ઋણી છીએ. તેથી તે સર્વ જનોનો પણ અમે હૃદયપૂર્વક આભાર માનીએ છીએ.

અમારા આત્માની અનુભૂતિપૂર્વકના વિચારોને, આપ પરીક્ષા કરીને અને અત્ર આપેલ શાસ્ત્રોના આધારથી સ્વીકાર કરીને સમ્યગ્દર્શન પ્રગટ કરો કે જેથી આપ પણ ધર્મરૂપે પરિણામો અને મોક્ષમાર્ગ ઉપર અગ્રેસર બની, અંતે સિદ્ધત્વને પામો, એ જ અભ્યર્થના સહ.

પ્રસ્તુત પુસ્તકમાં જાણ્યે-અજાણ્યે મારાથી કાંઈ પણ જિનાજા વિરુદ્ધ લખાયું હોય તો ત્રિવિધે-ત્રિવિધે મારા મિરછામિ દુક્કડં!

મુંબઈ, 30-11-2025.

CA. જયેશ મોહનલાલ શેઠ

સુખી થવાની યાત્રી

સર્વ પ્રથમ, પંચ પરમેષ્ઠિ ભગવંતોને નમસ્કાર કરીને અમે સુખી થવાની યાત્રી વિષે લખવાનો પ્રયત્ન કરીએ છીએ. કારણ કે સર્વ જીવો સુખના જ અર્થી હોય છે, દુઃખથી તો સર્વ જીવો દૂર જ રહેવાનો પ્રયત્ન કરે છે. તે સુખ બે પ્રકારના છે. એક શારીરિક-ઈન્દ્રિયજન્ય સુખ, કે જે ક્ષણિક (Temporary) છે અને બીજું આત્મિક સુખ, કે જે શાશ્વતું (Permanent) છે.

પ્રથમ, અમે શારીરિક-ઈન્દ્રિયજન્ય સુખ વિષે જણાવીશું. કારણ કે તેનાથી સર્વ જીવો ચિર-પરિચિત છે. તેવા સંસારી જીવોને, સુખ એટલે ઉત્તમ સ્વાસ્થ્ય (Health), અઢળક પૈસો (Wealth) તથા અનુકૂળ પત્ની, પુત્ર વગેરે ઘર-પરિવાર (Good family). આ સર્વ સુખોનો સ્ત્રોત (source) શું છે ? તો આપ કહેશો કે સદ્નસીબ (Good luck). તો પ્રશ્ન થશે કે તે સદ્નસીબી મળે કઈ રીતે ? બને કઈ રીતે ? તો તેનો ઉત્તર છે પુણ્યથી. કારણ કે જે આપણું પૂર્વ પુણ્ય છે તેને જ સદ્નસીબ કહેવાય છે. જ્યારે પૂર્વ પાપોને બદ્નસીબ (Bad luck) કહેવાય છે. તેથી કરીને જેઓએ પોતાનું નસીબ સારું બનાવવું છે તેઓને પુણ્યની અત્યંત

આવશ્યકતા છે અને સાથે પાપથી બચવાની પણ અત્યંત આવશ્યકતા છે કારણ કે પાપ તથા પુણ્ય સામ-સામે સરભર (Knock off) થતા નથી, બંને અલગ-અલગ ભોગવવા પડે છે. પાપનું ફળ દુઃખરૂપ હોય છે, કે જે કોઈપણ જીવ ઈચ્છતા નથી. જો દુઃખરૂપ ફળ જીવ ઈચ્છતો નથી, તો તેના જનકરૂપ પાપ કઈ રીતે આચરાય ? અર્થાત્ જ આચરાય, કદી જ ન આચરાય.

તેથી સદ્નસીબ બનાવવા તથા બદ્નસીબીથી બચવા, બદ્નસીબી ઘટાડવા રોજિંદા જીવનમાં જે કોઈ મોટા પાપો થાય છે તે બંધ કરવા આવશ્યક છે. જેવા કે- કંદમૂળ-ભક્ષણ, રાત્રિભોજન, સપ્ત-મહાવ્યસનો, (જુગાર, દારૂ, માંસાહાર, વેશ્યાગમન, ચોરી, શિકાર અને પરસ્ત્રીગમન અથવા પરપુરુષગમન) તથા અભક્ષ્ય-ભક્ષણ જેમ કે બોળ અથાણા, મદ્ય, માખણ વગેરે છોડવા. તથા અન્યાય-અનીતિથી અર્થોપાર્જન ન કરવું. આવા મોટા પાપો બંધ કરતા જ નવા દુઃખોનું આરક્ષણ બંધ થઈ જશે અને જૂના પાપોનો પશ્ચાત્તાપ કરતા, ક્રોધ-માન-માયા-લોભ ઓછા કરતા (પરંતુ ભાવના તેઓને પૂર્ણ છોડવાની રાખવી અર્થાત્ ભાવના વીતરાગી બનવાની રાખવાની) તથા બાર અને અન્ય ચાર ભાવનાઓ મળી કુલ્લે સોળ ભાવનાનું ચિંતન કરતા, નવા પુણ્યનો બંધ થાય છે તથા જૂના પાપોનો બંધ શિથિલ થાય છે

અર્થાત્ જૂના પાપો હળવા બને છે. આ જ સદ્નસીબ બનાવવાનો તથા બદ્નસીબીથી બચવાનો સરળ માર્ગ છે.

અત્ર કોઈને પ્રશ્ન થાય કે અમને તો અમુક દેવ-દેવીની કૃપા તથા તેમના દર્શન-ભક્તિ કરવાથી જ સુખ મળતું દેખાય છે. તો તેઓને અમારો ઉત્તર એ છે કે- તે સુખ, આપના પૂર્વ પુણ્યનું જ ફળ છે. જો આપને પાપનો ઉદય હોય તો કોઈ જ દેવ-દેવી તેને પુણ્યમાં ફેરવવા માટે શક્તિમાન નથી. પુણ્યનું ફળ માંગવું તે નિદાનશલ્યરૂપ હોવાથી, ઘણા બધા પુણ્યનું અલ્પ ફળ મળે છે અને તે સુખ ભોગવતી વખતે નિયમથી ઘણા બધા પાપો બંધાય છે કે જે, ભવિષ્યના દુઃખોના જનક (કારણ) બને છે. તેથી માંગો અથવા ન માંગો, આપને આપના પૂર્વ પુણ્ય-પાપનું ફળ અવશ્ય જ મળે છે. આ જ શાશ્વત નિયમ હોવા છતાં, માંગીને પાપોને આવકાર-આમંત્રણ (booking-invitation) શું કામ આપવું ? અર્થાત્ ન જ માંગવું, કદી ન માંગવું.

તેથી એક વાત તો નિશ્ચિત જ છે કે પોતાને જે કાંઈ પણ દુઃખ આવે છે તેમાં વાંક પોતાના પૂર્વ પાપોનો જ હોય છે, અન્ય કોઈનોય નહિ. જે અન્ય કોઈ દુઃખ આપતા જણાય છે, તે તો માત્ર નિમિત્તરૂપ જ છે. તેમાં તેમનો કાંઈ જ દોષ નથી. તે તો આપને, આપના પાપથી છોડાવવાવાળા જ છે. છતાં આવી સમજણ ન હોવાથી, આપને નિમિત્ત પ્રત્યે જરા પણ રોષ

આવે, તો ફરીથી આપને પાપનું બંધન થાય છે કે જે ભવિષ્યના દુઃખોનું જનક (કારણ) બને છે. આજ રીતે અનાદિથી આપણે દુઃખો ભોગવતા, નવા દુઃખોનું સર્જન કરતા રહ્યા છીએ અને અત્યારે પણ કરી રહ્યા છીએ. માટે આવા અનંત દુઃખોથી છુટવાનો માત્ર એક જ માર્ગ છે કે દુઃખોના નિમિત્તોને હું ઉપકારી માનું, કારણ કે તે મને પાપથી છોડાવવામાં નિમિત્ત થયેલ છે. તે નિમિત્તનો જરા પણ વાંક-ગુનો ન ચિંતવું, પરંતુ પોતાના પૂર્વ પાપો જ, અર્થાત્ પોતાના જ પૂર્વના દુષ્કૃત્યો જ વર્તમાન દુઃખનું કારણ છે. તેથી દુઃખ વખતે એમ ચિંતવવું કે- ઓહો! મેં આપું દુષ્કૃત્ય કરેલું ! ઘિસ્કાર છે મને ! ઘિસ્કાર છે !! મિરછામિ દુક્કડં ! મિરછામિ દુક્કડં!! (આ છે પ્રતિક્ષમણ-Sorry! Sorry!) અને હવે નક્કી કરું છું કે આવા કોઈ જ દુષ્કૃત્યનું આચરણ હવે પછી કદી નહીં જ કરું ! નહીં જ કરું !! (આ છે પ્રત્યાખ્યાન-Never again) અર્થાત્ પોતાના દુઃખના કારણ તરીકે અન્યોને દોષિત જોવાનું છોડી, પોતાના જ પૂર્વે કરેલા મલિન ભાવોનો અર્થાત્ પૂર્વના પોતાના જ પાપ કર્મોનો જ દોષ નિહાળી, અન્યોને તે પાપોથી છોડાવવાવાળા સમજીને, ઘન્યવાદ આપો (Thank you! Welcome!) અને નવા પાપોથી બચો.

જો આપ સુખના અર્થી છો, તો આપ દરેકને સુખ આપો! અર્થાત્ આપ જે આપશો, તે જ આપને મળશે; આવો છે કર્મનો

સિદ્ધાંત. આપના વર્તમાન દુઃખનું કારણ આપે પૂર્વે કરેલ પાપ કર્મો જ છે, તેથી જો આપ દુઃખ ન ઈચ્છતા હો તો વર્તમાનમાં આપ બીજાને દુઃખ આપવાનું બંધ કરો અને ભૂતકાળમાં આપે જે બીજાને દુઃખ આપેલ હોય તેનો પશ્ચાત્તાપ કરો, તેનું ચિંતન કરી મનમાં પસ્તાવો કરો-માફી માંગો.

અત્ર કોઈને પ્રશ્ન થાય કે જગતમાં તો પાપીઓ પણ પૂજાતા જણાય છે, અત્યંત સુખી જણાય છે, તો તેનો ઉત્તર એવો છે કે તે તેઓના પૂર્વ પુણ્યનો પ્રતાપ છે, જ્યારે પાપીને વર્તમાનમાં ઘણા ગાઢા પાપોનો બંધ પડતો જ હોય છે કે જે તેઓના અનંત ભવિષ્યમાં અનંત દુઃખોનું કારણ બનવા શક્તિમાન હોય છે. તેથી કોઈના પણ વર્તમાન ઉદય ઉપર દષ્ટિ ન કરવી કારણ કે તે તો તેના ભૂતકાળના કર્મો ઉપર જ આધારિત હોય છે પરંતુ માત્ર વર્તમાન પુરુષાર્થ ઉપર દષ્ટિ કરવા જેવી છે, કારણ કે તે જ તેનું ભવિષ્ય છે. અર્થાત્ કોઈ પોતાનો વર્તમાન ઉદય બદલી શકવા પ્રાયઃ શક્તિમાન નથી, પરંતુ પોતાનું ભવિષ્ય ઘડવા શક્તિમાન છે. અને તેથી જ જીવ પુરુષાર્થ કરી સિદ્ધત્વ પણ પામી શકે છે. માટે જ પોતાના ઉદય ઉપર દષ્ટિ ન કરતા અર્થાત્ તેમાં ઈષ્ટ-અનિષ્ટ બુદ્ધિ ન કરતા, માત્ર ને માત્ર, આત્માર્થે જ પુરુષાર્થ કરવા યોગ્ય છે.

અત્ર જણાવેલ શારીરિક-ઈન્દ્રિયજન્ય સુખ તે ખરેખરું સુખ નથી, પરંતુ તે માત્ર સુખાભાસરૂપ જ છે. અર્થાત્ તે સુખ

દુઃખપૂર્વક જ હોય છે. અર્થાત્ તે સુખ ઈન્દ્રિયોની આકુળતારૂપ
 દુઃખને/વેગને શાંત કરવા જ સેવવામાં આવે છે. છતાં તે
 અગ્નિમાં ઈંધણરૂપ ભાગ ભજવે છે. અર્થાત્ તે ફરી-ફરી તેની
 ઈચ્છારૂપ દુઃખ જગાડવાનું જ કામ કરે છે અને તે
 ઈચ્છાઓરૂપી ભોગ ભોગવતા, જે નવા પાપ બંધાય છે તે નવા
 દુઃખોનું કારણ બને છે. અર્થાત્ તેવા સુખ દુઃખપૂર્વક અને
 દુઃખરૂપ ફળ સહિત જ હોય છે. બીજું, તે ક્ષણિક છે. કારણ કે તે
 સુખ અમુક કાળ પછી નિયમથી જવાવાનું છે. અર્થાત્ જીવને
 આવું સુખ માત્ર ત્રસ પર્યાયમાં જ મળવા યોગ્ય છે કે જે બહુ
 ઓછા કાળ માટે હોય છે. પછી તે જીવ નિયમથી એકેન્દ્રિયના
 ભવોમાં જાય છે કે જ્યાં અનંતકાળ સુધી અનંત દુઃખો
 ભોગવવા પડે છે, અને એકેન્દ્રિયના ભવોમાંથી બહાર નીકળવું
 તે તો. ભગવાને, ચિંતામણિરત્નની પ્રાપ્તિથી પણ અધિક
 દુર્લભ જણાવેલ છે. તેથી જ ભગવાને આ મનુષ્યજન્મ, પૂર્ણ
 ઈન્દ્રિયોની પ્રાપ્તિ, આર્યદેશ, ઉચ્ચકુળ, ધર્મની પ્રાપ્તિ,
 ધર્મની દેશના, ધર્મની શ્રદ્ધા, ધર્મરૂપ પરિણામન વગેરેને એક
 એકથી અધિક અધિક દુર્લભ જણાવેલ છે. માટે આ અમૂલ્ય-
 દુર્લભ મનુષ્યજન્મ માત્ર શારીરિક-ઈન્દ્રિયજન્ય સુખ અને
 તેની પ્રાપ્તિ પાછળ ખર્ચવા જેવો નથી. પરંતુ તેની એક પણ
 પળને વ્યર્થ ન ગુમાવતા, માત્રને માત્ર, ત્વરાએ શાશ્વત સુખ
 એવા આત્મિક સુખની પ્રાપ્તિ અર્થે જ લગાવવા યોગ્ય છે.

હવે અમે શાશ્વત સુખ એવા આત્મિક સુખની પ્રાપ્તિનો માર્ગ જણાવીએ છીએ. સર્વ પ્રથમ માત્ર આત્મલક્ષે, ઉપર જણાવેલ સુખની ચાવીરૂપ શુભ ભાવોનું તથા વૈરાગ્યનું, સમ્યગ્દર્શન માટેની આત્માની યોગ્યતા અર્થે સેવન કરવું આવશ્યક છે. કારણ કે સમ્યગ્દર્શન એ મોક્ષમાર્ગનો દરવાજો છે. અર્થાત્ નિશ્ચય સમ્યગ્દર્શન વગર મોક્ષમાર્ગમાં પ્રવેશ જ થતો નથી અને મોક્ષમાર્ગમાં પ્રવેશ વગર અવ્યાબાધ સુખનો માર્ગ સાધ્ય થતો જ નથી. અર્થાત્ મોક્ષમાર્ગમાં પ્રવેશ અને પછીના પુરુષાર્થથી જ સિદ્ધત્વ રૂપે માર્ગ ફળ મળે છે, અન્યથા નહિ. સમ્યગ્દર્શન વગર ભવકટી (ભવો ભવનો અંત) પણ થતી (થતો) નથી. સમ્યગ્દર્શન થયા પછી જીવ અર્ધપુદ્ગલ પરાવર્તન કાળથી વધારે સમય, સંસારમાં રહેતો નથી. તે અર્ધપુદ્ગલ પરાવર્તન કાળમાં જરૂર સિદ્ધત્વને પામે જ છે કે જે સત્-ચિત્-આનંદસ્વરૂપ શાશ્વત છે. તેથી જ સમજાય છે કે આ માનવભવમાં જો કાંઈ પણ કરવા જેવું હોય તો તે એક માત્ર નિશ્ચય સમ્યગ્દર્શન જ છે. તે જ પ્રથમમાં પ્રથમ પ્રાપ્ત કરવા જેવું છે. જેથી કરીને પોતાને મોક્ષમાર્ગમાં પ્રવેશ મળે અને પુરુષાર્થ ફોરવતા આગળ સિદ્ધપદની પ્રાપ્તિ થાય. અત્ર એ સમજવું આવશ્યક છે કે જે સાચા દેવ-ગુરુ-ધર્મ પ્રત્યે કહેવાતી શ્રદ્ધારૂપ અથવા તો નવતત્ત્વની કહેવાતી શ્રદ્ધારૂપ સમ્યગ્દર્શન છે તે તો માત્ર વ્યવહારિક (ઉપચારરૂપ) સમ્યગ્દર્શન પણ હોઈ શકે છે કે જે મોક્ષમાર્ગના પ્રવેશ માટે

કાર્યકારી ગણાતું નથી. પરંતુ સ્વાનુભૂતિ (સ્વાત્માનુભૂતિ) સહિતનું સમ્યગ્દર્શન અર્થાત્ ભેદજ્ઞાન સહિતનું સમ્યગ્દર્શન જ નિશ્ચય સમ્યગ્દર્શન કહેવાય છે અને તેના વગર મોક્ષમાર્ગમાં પ્રવેશ પણ શક્ય નથી. તેથી કરીને અત્ર જણાવેલ સમ્યગ્દર્શનને નિશ્ચય સમ્યગ્દર્શન જ સમજવું.

પ્રથમ, આપણે સમ્યગ્દર્શનનું સ્વરૂપ સમજીશું. સમ્યગ્દર્શન એટલે દેવ-ગુરુ-ધર્મનું સ્વરૂપ જેમ છે તેમ સમજવું, અન્યથા નહિ. અને જ્યાં સુધી કોઈ પણ આત્મા પોતાનું યથાર્થ સ્વરૂપ સમજતો નથી એટલે કે સ્વની અનુભૂતિ કરતો નથી ત્યાં સુધી તે દેવ-ગુરુ-ધર્મનું યથાર્થ સ્વરૂપ પણ જાણતો નથી. પરંતુ તે માત્ર દેવ-ગુરુ-ધર્મના બાહ્ય સ્વરૂપની/વેશની જ બૌદ્ધિક સ્તરે શ્રદ્ધા કરે છે અને તે તેને જ સમ્યગ્દર્શન સમજે છે. પરંતુ તેવી દેવ-ગુરુ-ધર્મની બાહ્ય સ્વરૂપની/વેશની જ શ્રદ્ધા, યથાર્થ શ્રદ્ધા નથી. અને તેથી તે નિશ્ચય સમ્યગ્દર્શનનું લક્ષણ નથી. કારણ કે જે એકને (આત્માને) જાણે છે તે સર્વને (જીવ-અજીવ વગેરે નવ તત્ત્વોને અને દેવ-ગુરુ-ધર્મના યથાર્થ સ્વરૂપને) જાણે છે, અન્યથા નહિ. કારણ કે તે વ્યવહારનયનું કથન છે. અર્થાત્ એક આત્માને જાણતા જ તે જીવ સાચા દેવ તત્ત્વનો અંશે અનુભવ કરે છે અને તેથી તે સાચા દેવને અંતરથી ઓળખે છે. અને તેમ સાચા દેવને જાણતા જ, અર્થાત્ (સ્વાનુભૂતિ

સહિતની) શ્રદ્ધા થતા જ તે જીવ, તેવા દેવ બનવાના માર્ગે ચાલતા સાચા ગુરુને પણ અંતરથી ઓળખે છે અને સાથે-સાથે તે જીવ તેવા દેવ બનવાનો માર્ગ બતાવતા સાચા શાસ્ત્રને પણ ઓળખે છે. માટે પ્રથમ તો શરીરને, આત્મા ન સમજવો અને આત્માને, શરીર ન સમજવું. અર્થાત્ શરીરમાં આત્મબુદ્ધિ હોવી તે મિથ્યાત્વ છે. શરીર તે પુદ્ગલ દ્રવ્યનું બનેલ છે અને આત્મા તે અલગ જ ચૈતન્ય દ્રવ્ય હોવાથી, પુદ્ગલને આત્મા સમજવો અથવા આત્માને પુદ્ગલ સમજવું તે વિપરીત સમજણ છે. બીજી રીતે પુદ્ગલથી ભેદજ્ઞાન અને સ્વના અનુભવરૂપ જ ખરેખરું સમ્યગ્દર્શન હોય છે અને તે કર્મથી જોવામાં આવે તો કર્મોની સાત પ્રકૃતિઓના ઉપશમ, ક્ષયોપશમ અથવા ક્ષયને સમ્યગ્દર્શન કહેવાય છે. પરંતુ છદ્મસ્થને કર્મોનું જ્ઞાન થતું નથી. માટે આપણે તો પ્રથમ કસોટીથી અર્થાત્ પુદ્ગલથી ભેદજ્ઞાન અને સ્વાનુભવરૂપ (આત્માનુભૂતિરૂપ) જ સમ્યગ્દર્શન સમજવું. તેથી કરીને પ્રશ્ન એમ થાય છે કે સમ્યગ્દર્શન કરવા માટે, પ્રથમ શું કરવું જરૂરી છે?

ઉત્તર - ભગવાને કહ્યું છે કે ‘સર્વ જીવો સ્વભાવથી સિદ્ધ સમાન જ છે’ એ વાત સમજવી-અનુભવવી જરૂરી છે.

પ્રશ્ન - સંસારી જીવો શરીરસ્થ છે અને સિદ્ધના જીવો તો મુક્ત છે, તો સંસારી જીવોને સિદ્ધ જેવા કહ્યા, તે કઈ અપેક્ષાએ?

ઉત્તર - તે શુદ્ધ દ્રવ્યાયાર્થિકનયની અપેક્ષાએ. જેમ કે સંસારી જીવો શરીરસ્થ હોવા છતાં, તેમનો આત્મા એક જીવત્વરૂપ પારિણામિક ભાવરૂપ હોય છે. તે જીવત્વરૂપ ભાવ છદ્મસ્થને (અશુદ્ધદ્રવ્યાયાર્થિકનયે કરી) અશુદ્ધ હોય છે અને તેના કષાયાત્મા વગેરે આઠ પ્રકારો પણ કહ્યા છે. તે અશુદ્ધ જીવત્વભાવમાંથી-અશુદ્ધરૂપે પરિણામેલ આત્મામાંથી અશુદ્ધિને (વિભાવભાવને) ગૌણ કરતા જ, જે જીવત્વરૂપ ભાવ શેષ રહે છે તે જ પરમ પારિણામિકભાવ, શુદ્ધભાવ, શુદ્ધાત્મા, કારણ પરમાત્મા, સિદ્ધસદ્શભાવ, સ્વભાવભાવ વગેરે અનેક નામોથી જીવ ઓળખાય છે અને તે ભાવની અપેક્ષાએ જ ‘સર્વ જીવો સ્વભાવથી સિદ્ધ સમાન જ છે’ એમ કહેવાય છે. આ જ વાત શ્રી ભગવતીજી (ભગવદ્/વિવાહપત્રતિ) સૂત્રમાં 12મા શતકમાં ઉદ્દેસો 10માં કહેલ છે, “હે ભગવાન! આત્મા કેટલા પ્રકારના કહ્યા છે ? હે ગૌતમ ! આઠ પ્રકારના. તે દ્રવ્યાત્મા, કષાયાત્મા, યોગાત્મા, ઉપયોગાત્મા, જ્ઞાનાત્મા, દર્શનાત્મા, ચારિત્રાત્મા અને વીર્યાત્મા છે. હે ભગવાન ! જેને દ્રવ્યાત્મા હોય તેને શું કષાયાત્મા હોય અને કષાયાત્મા હોય તેને દ્રવ્યાત્મા હોય ? હે ગૌતમ ! જેને દ્રવ્યાત્મા હોય તેને કષાયાત્મા કદાચિત્ હોય, કદાચિત્ ન હોય પણ જેને કષાયાત્મા હોય, તેને તો અવશ્ય દ્રવ્યાત્મા હોય. હે ભગવાન ! જેને દ્રવ્યાત્મા હોય તેને યોગાત્મા હોય ? એ પ્રમાણે જેમ દ્રવ્યાત્મા અને કષાયાત્માનો

સંબંધ કહ્યો તેમ દ્રવ્યાત્મા અને યોગાત્માનો સંબંધ કહેવો. (અર્થાત્ જેને દ્રવ્યાત્મા હોય તેને યોગાત્મા કદાચિત્ હોય કદાચિત્ ન હોય પણ જેને યોગાત્મા હોય, તેને તો અવશ્ય દ્રવ્યાત્મા હોય).” આમ શ્રી ભગવતીજી (ભગવદ્/વિવાહપત્રતિ) સૂત્રમાં 12મા શતકમાં ઉદ્દેસો 10માં જણાવ્યા અનુસાર દ્રવ્યાત્મા દરેક જીવમાં હોય છે. અર્થાત્ તે મિથ્યાત્વી હોય કે સમ્યગ્દર્શની હોય, છદ્મસ્થ હોય કે કેવળી હોય, સંસારી (સશરીરી) હોય કે સિદ્ધ (અશરીરી) હોય- દરેક જીવને દ્રવ્યાત્મા હોય જ છે. આથી સમજાય છે કે તે દ્રવ્યાત્મા તે જ અમે ઉપર જણાવેલ શુદ્ધાત્મા (અશુદ્ધ જીવત્વભાવમાંથી =અશુદ્ધરૂપે પરિણામેલ આત્મામાંથી અશુદ્ધિને ગૌણ કરતા જ, જે જીવત્વરૂપ ભાવ શેષ રહે છે તે) છે અને તે જ શુદ્ધાત્માની વાત અમે આ પુસ્તકમાં કરેલ સમજવી. હવે આપણે તે જ વાત દષ્ટાંતથી જોઈશું.

જેમ ડહોળા પાણીમાં શુદ્ધ પાણી છુપાયેલ છે એવા નિશ્ચયથી જે કોઈ તેમાં ફટકડી (ફહીળ) ફેરવે છે તો અમુક સમય બાદ તેમાં (પાણીમાં) રહેલ ડહોળરૂપ માટી તળિયે બેસી જવાથી, પૂર્વનું ડહોળું પાણી સ્વચ્છરૂપ જણાય છે. તેવી જ રીતે, જે અશુદ્ધરૂપે (રાગ-ક્લેષરૂપે) પરિણામેલ આત્મા છે તેમાં, વિભાવરૂપ અશુદ્ધભાવને બુદ્ધિપૂર્વક ગૌણ કરતા જ જે શુદ્ધાત્મા (દ્રવ્યાત્મા) ધ્યાનમાં આવે છે=જ્ઞાનમાં વિકલ્પરૂપે

આવે છે, તેને ભાવભાસન કહે છે. અને તે શુદ્ધાત્માની અનુભૂતિ થતા જ જીવને સમ્યગ્દર્શન થાય છે. અર્થાત્ તે જીવને તે શુદ્ધ આત્મરૂપમાં (સ્વરૂપમાં = સ્વભાવમાં) ‘હું પણું’ (એકત્વપણું = સ્વપણું) થતા જ (કે જે પહેલા શરીરમાં ‘હું પણું’ થતું હતું) તે જીવને સમ્યગ્દર્શન થાય છે; આ રીત છે સમ્યગ્દર્શનની અર્થાત્ ‘જે જીવ, રાગ-દ્વેષરૂપ પરિણામેલ હોવા છતાં પણ માત્ર શુદ્ધાત્મામાં (દ્રવ્યાત્મામાં=સ્વભાવમાં) જ ‘હું પણું’ (એકત્વ) કરે છે અને તેનો જ અનુભવ કરે છે, તે જ જીવ સમ્યગ્દષ્ટિ છે. સમ્યગ્દર્શન વૈરાગ્યાદિ યોગ્યતાઓ વગર પ્રાપ્ત થતું નથી.’

બીજું દષ્ટાંત- જેમ દર્પણમાં (અરીસામાં) અલગ અલગ જાતના ઘણા પ્રતિબિંબો હોય છે. પરંતુ તે પ્રતિબિંબોને ગોણ કરતા જ સ્વચ્છ દર્પણ દષ્ટિમાં આવે છે, તેવી જ રીતે આત્મામાં-જ્ઞાનમાં જે જ્ઞેય હોય છે તે જ્ઞેયોને ગોણ કરતા જ (જો તે જીવને આત્માની વૈરાગ્યાદિ યોગ્યતાઓ વિધમાન હોય તો) નિર્વિકલ્પરૂપ જ્ઞાનનો=શુદ્ધાત્માનો અનુભવ થાય છે. આ જ સમ્યગ્દર્શનની રીત છે. આ જ રીતથી અશુદ્ધ આત્મામાં પણ સિદ્ધ સમાન, શુદ્ધાત્માનો નિર્ણય કરવો અને તેમાં જ ‘હું પણું’ થતા, સમ્યગ્દર્શન પ્રગટ થાય છે.

આત્મામાં ભેદજ્ઞાન કઈ રીતે કરવું ? તેનો ઉત્તર એમ છે કે- પ્રથમ તો પ્રગટમાં આત્માના લક્ષણથી એટલે જ્ઞાનરૂપ

જોવા-જાણવાના લક્ષણથી આત્માને ગ્રહણ કરતા જ પુદ્ગલમાત્ર સાથે ભેદજ્ઞાન થઈ જાય છે. અને પછી તેનાથી આગળ વધતા, જીવના જે ઉદયાદિ ભાવો કર્મની અપેક્ષાથી કહ્યા છે, અને કર્મો પુદ્ગલરૂપ જ હોવાથી, તે ઉદયાદિ ભાવોને પણ પુદ્ગલના ખાતામાં નાંખી, પ્રજ્ઞારૂપ બુદ્ધિથી શુદ્ધાત્મા ગ્રહણ થાય છે. અર્થાત્ તે ઉદયાદિ ભાવો જીવમાંથી ગૌણ થતા જ જે જીવભાવ શેષ રહે છે, તે જ પરમ પારિણામિકભાવ, શુદ્ધાત્મા, સ્વભાવભાવ, શુદ્ધ ચૈતન્યભાવ, કારણપરમાત્મા, દ્રવ્યાત્મા, સમ્યગ્દર્શનનો વિષય (દષ્ટિનો વિષય) વગેરે અનેક નામોથી ઓળખાવાય છે. અને તેના અનુભવે જ નિશ્ચય સમ્યગ્દર્શન કહેવાય છે. તે ભાવની અપેક્ષાએ જ ‘સર્વ જીવો સ્વભાવથી સિદ્ધ સમાન જ છે’ એમ કહેવાય છે. તેના અનુભવને જ નિર્વિકલ્પ અનુભૂતિ કહેવાય છે. કારણ કે તે સામાન્યભાવ સ્વરૂપ હોવાથી તેમાં કોઈ જ વિકલ્પને સ્થાન જ નથી. ભેદ-જ્ઞાનની રીત આવી છે. અમે તો આ જ શુદ્ધાત્માને અનુભવીએ છીએ અને પરમ સુખનો અનુભવ કરીએ છીએ. તો તેથી કરીને આપ પણ દષ્ટિ બદલીને તેને જ શુદ્ધ અનુભવો અને આપ પણ, તેનો અર્થાત્ સત્-ચિત્-આનંદ સ્વરૂપનો આનંદ લો, એવી અમારી વિનંતી છે. તે જ સમ્યગ્દર્શનનું સ્વરૂપ છે અને જો તે જીવને આત્માની વૈરાગ્યાદિ યોગ્યતાઓ વિદ્યમાન હોય તો, તે જ સમ્યગ્દર્શનની રીત છે. પરંતુ જે અત્ર જણાવેલ યુક્તિ અનુસાર

સમ્યગ્દર્શનનો વિષય ન માનતા અન્યથા ગ્રહણ કરે છે તે, શુદ્ધન્યાભાસરૂપ એકાંત શુદ્ધાત્માને શોધે છે અને ભ્રમથી માને છે, તે માત્ર ભ્રમરૂપે જ પરિણમે છે. તેવો એકાંત શુદ્ધાત્મા કાર્યકારી નથી. કારણ કે તેવો એકાંત શુદ્ધાત્મા છે જ નહિ તેથી પ્રાપ્ત જ થતો નથી. અને તેથી કરીને તે જીવ ભ્રમમાં જ રહીને અનંત સંસાર વધારીને અનંત દુઃખોને પ્રાપ્ત કરે છે.

સમ્યગ્દર્શન માટે અન્ય રીતે કહી શકાય કે-જેમ કોઈ મહેલના ઝરુખામાંથી નિહાળતો પુરુષ, પોતે જ જ્ઞેયોને નિહાળે છે, નહિ કે ઝરુખો; તે જ રીતે આત્મા, ઝરુખારૂપી આંખોથી જ્ઞેયોને નિહાળે છે તે જ્ઞાયક-જાણવાવાળો પોતે જ છે, નહિ કે આંખો. જો આત્માની વૈરાગ્યાદિ યોગ્યતાઓ વિદ્યમાન હોય તો ‘તે જ હું છું, સોહં, તે જ્ઞાનમાત્ર સ્વરૂપ જ હું છું’ અર્થાત્ હું માત્ર જોવા-જાણવાવાળો જ્ઞાયક-જ્ઞાનમાત્ર-શુદ્ધાત્મા છું’ - એવો અનુભવ થાય છે.

જે સમયે મતિ અને શ્રુતજ્ઞાન, એ બન્નેમાંથી કોઈ એક જ્ઞાન દ્વારા સ્વાત્માનુભૂતિ થાય છે તે સમયે એ બન્ને જ્ઞાન પણ અતીન્દ્રિય સ્વાત્માને પ્રત્યક્ષ કરે છે. તેથી તે બન્ને જ્ઞાન પણ સ્વાત્માનુભૂતિના સમયમાં પ્રત્યક્ષરૂપ છે પણ પરોક્ષ નથી. અર્થાત્ સમ્યગ્દર્શન એ અનંતાનુબંધી કષાય ચોકડી અને દર્શનમોહના ઉપશમ, ક્ષયોપશમ અથવા ક્ષયથી થાય છે, પરંતુ તેની સાથે જ નિયમથી સમ્યક્જ્ઞાનરૂપ શુદ્ધોપયોગ

ઉત્પન્ન થતો હોવાથી, તે શુદ્ધોપયોગને જ સ્વાત્માનુભૂતિ કહેવાય છે કે જે જ્ઞાનાવરણીયના ક્ષયોપશમરૂપ હોય છે. અને તે શુદ્ધોપયોગ અર્થાત્ સ્વાત્માનુભૂતિ વિભાવરહિત આત્માની અર્થાત્ શુદ્ધાત્માની હોવાથી તેને નિર્વિકલ્પ સ્વાત્માનુભૂતિ કહેવાય છે. અર્થાત્ સ્વાત્માનુભૂતિના કાળે મનોયોગ હોવા છતાં, ત્યારે મન પણ અતીન્દ્રિયરૂપે પરિણમતુ હોવાથી, (પરિણમવાથી) તેને નિર્વિકલ્પ સ્વાત્માનુભૂતિ કહેવાય છે.

હવે અમે ધ્યાન વિશે થોડુંક જણાવીએ છીએ. કોઈ પણ વસ્તુ-વ્યક્તિ-પરિસ્થિતિ આદિ ઉપર મનનું એકાગ્રતા-પૂર્વકના ચિંતનને ધ્યાન કહેવાય છે. મનનું સમ્યગ્દર્શન માટે ખૂબ જ મહત્વ છે અર્થાત્ સમ્યગ્દર્શનનો વિષય પણ મનથી જ ચિંતવાય છે. અને અતીન્દ્રિય સ્વાત્માનુભૂતિકાળે પણ તે ભાવમન જ, અતીન્દ્રિય જ્ઞાનરૂપે પરિણમે છે. તેથી કરીને મન ક્યા વિષય ઉપર ચિંતન કરે છે અથવા મન ક્યા વિષયોમાં એકાગ્રતા કરે છે તેના ઉપર જ બંધ અને મોક્ષનો આધાર છે. અર્થાત્ મન જ બંધ અને મોક્ષનું કારણ છે.

કર્મો મન-વચન-કાયાથી બંધાય છે. તેમાં સૌથી ઓછા કર્મો કાયાથી બંધાય છે. કારણ કે કાયાની શક્તિને એક સીમા છે. જ્યારે વચનથી, કાયા કરતા અધિક કર્મોનો બંધ થાય છે. અને સૌથી વધારે કર્મોનો બંધ મનથી જ થાય છે. કારણ કે

મનને કોઈ જ સીમા નડતી નથી. અર્થાત્ મનનું બંધ અને મોક્ષમાં અનેરું મહત્ત્વ છે. તેથી જ સર્વ સાધનાનો આધાર મન ઉપર જ છે. અને મન ક્યા વિષય ઉપર ચિંતન કરે છે તે જાણવું અત્યંત આવશ્યક થઈ જાય છે. આત્મહિતાના પિયારોથી જ આત્માની યોગ્યતા જણાય છે અને નવા કર્મોના બંધથી પણ બચી શકાય છે.

આ મનની એકાગ્રતારૂપ ધ્યાન શુભ, અશુભ અને શુદ્ધ એમ ત્રણ પ્રકારે હોય છે. તે ધ્યાનના ચાર પ્રકારો છે. જેમ કે- આર્તધ્યાન, રૌદ્રધ્યાન, ધર્મધ્યાન અને શુકલધ્યાન; તેના પણ ઘણા પેટા પ્રકારો છે. મિથ્યાત્વી જીવોને આર્તધ્યાન અને રૌદ્રધ્યાન નામના બે અશુભ ધ્યાન સહજ જ હોય છે. કારણ કે તેવા જ ધ્યાનના, આત્માને અનાદિના સંસ્કાર છે. છતાં મનને પ્રયત્નપૂર્વક અશુભમાં જતું અટકાવી શકાય છે. તેને અશુભમાં જતું અટકાવવાની આવી રીતો છે, જેમ કે- આત્મલક્ષે શાસ્ત્રોનો અભ્યાસ, આત્માનું ધ્યાન રાખવું, છ દ્રવ્યોના સમૂહરૂપ લોકનું ચિંતન, નવ તત્ત્વોનું ચિંતન, ભગવાનની આજ્ઞાનું ચિંતન, કર્મ-વિપાકનું ચિંતન, કર્મની વિચિત્રતાનું ચિંતન, લોકના સ્વરૂપનું ચિંતન વગેરે. આવી મિથ્યાત્વી જીવોનું ધ્યાન શુભરૂપ ધર્મધ્યાન કહેવાય છે, નહિ કે શુદ્ધરૂપ ધર્મધ્યાન. તેથી તેને અપૂર્વ નિર્જરાનું કારણ માન્યું નથી. કારણ કે અપૂર્વ નિર્જરા માટે તે ધ્યાન સમ્યગ્દર્શન

સહિત હોવું આવશ્યક છે અર્થાત્ શુદ્ધરૂપ ધર્મધ્યાન હોવું આવશ્યક છે. સમ્યગ્દષ્ટિને, આ ઉપરાંત શુદ્ધાત્માનું ધ્યાન મુખ્ય હોય છે કે જેથી કરી તે ગુણશ્રેણીવાળી નિર્જરા દ્વારા ગુણસ્થાનક આરોહણ કરતા કરતા આગળ શુક્લધ્યાનરૂપ અગ્નિથી સર્વ ઘાતી કર્મોનો નાશ કરી, કેવળજ્ઞાન-કેવળદર્શન પ્રાપ્ત કરે છે અને કાળે કરી સિદ્ધત્વને પામે છે.

અન્યમતિના ધ્યાન, જેવા કે- કોઈ એક બિંદુ ઉપર એકાગ્રતા કરાવે, તો કોઈ સ્વાસોસ્વાસ ઉપર એકાગ્રતા કરાવે અથવા તો અન્ય કોઈ રીતે, પણ જેનાથી દેહાધ્યાસ જ દઢ થતો હોવાથી તેવા કોઈ પણ ધ્યાન ખરેખર તો આર્તધ્યાનરૂપ જ છે. આવા ધ્યાનથી મનને થોડીક શાંતિ મળતી હોવાથી લોકો છેતરાય જાય છે અને તેને જ સાચું ધ્યાન માનવા લાગે છે. બીજું સ્વાસોસ્વાસ જોવાથી અને તેનો સારો અભ્યાસ હોય, તેને કષાયનો ઉદ્ભવ થાય તેની જાણ થવા છતાં, ‘પોતે કોણ છે?’ તેનું સ્વાત્માનુભૂતિ પૂર્વકનું જ્ઞાન નહિ હોવાથી, આ બધા ધ્યાનો આર્તધ્યાનરૂપે જ પરિણમે છે. તેવા આર્તધ્યાનનું ફળ છે તિર્યચગતિ. જ્યારે ક્રોધ, માન, માયા-કપટરૂપ ધ્યાનો તે રૌદ્રધ્યાન છે અને તેનું ફળ છે નરકગતિ. ધર્મધ્યાનના પેટા પ્રકારોમાં પણ આત્મા જ કેન્દ્રમાં છે. તેથી જ તેને સમ્યક્ધ્યાન કહેવાય છે.

અનેક અજ્ઞાનીઓ, આત્માનુભૂતિ વગર જ પોતાને

ભ્રમથી શુદ્ધાત્મા માનવા લાગે છે, તેથી તેઓ નિશ્ચયાભાસી બને છે. તેઓ સાધનાના નામે કૃત્રિમતાથી જ્ઞાતા-દ્રષ્ટાનું ધ્યાન પાછા કરવા લાગે છે.

કોઈએવું માનતા હોય કે- ‘સમ્યગ્દર્શન ધ્યાન વગર થતું નથી’, તો તેઓએ એ સમજવું આવશ્યક છે કે સમ્યગ્દર્શન ભેદજ્ઞાન વગર થતું જ નથી, ધ્યાન વગર તો થાય છે. માટે સમ્યગ્દર્શન માટેની આવશ્યકતા તે ધ્યાન નહિ, પરંતુ શાસ્ત્રોથી સારી રીતે નિર્ણીત કરેલું તત્ત્વનું જ્ઞાન અને સમ્યગ્દર્શનના વિષયરૂપ શુદ્ધાત્માનું જ્ઞાન છે. તે શુદ્ધાત્મામાં ‘હું પાણું’ થતા સ્વાત્માનુભૂતિરૂપ સમ્યગ્દર્શન પ્રગટે છે. તેથી આ માનવભવમાં જો કાંઈપણ કરવા જેવું હોય તો, તે એક માત્ર નિશ્ચય સમ્યગ્દર્શન જ પ્રથમમાં પ્રથમ પ્રાપ્ત કરવા જેવું છે. જેથી કરીને પોતાને મોક્ષમાર્ગમાં પ્રવેશ મળે અને પુરુષાર્થ ફોરવતા, આગળ સિદ્ધપદની પ્રાપ્તિ થાય કે જે અવ્યાબાધ સુખસ્વરૂપ છે કે જેથી શાશ્વત સુખની પ્રાપ્તિ થાય. સર્વ જનોને આવા શાશ્વત સુખની પ્રાપ્તિ થાય તેવી ભાવનાસહ, જિનાજ્ઞા વિરુદ્ધ અમારાથી કાંઈપણ લખાયું હોય તો ત્રિવિદ્યે ત્રિવિદ્યે અમારા મિચ્છામિ દુક્કડં!

ૐ શાંતિ! શાંતિ! શાંતિ!

સવારે ઉઠીને

નિત્ય સવારે સૂર્યોદય પહેલાં ઉઠીને અર્થ સહિત નમસ્કારમંત્ર ગણવા અને શક્ય હોય તો દરેક પદના ત્રણ એમ કુલ પંદર ખમાસમણા-વંદણા (વંદના) કરવી. પછી પ્રતિક્રમણ કરવું. જો પૂર્ણ પ્રતિક્રમણ જેટલો સમય ન હોય તો અત્રે આપેલ ભાવ પ્રતિક્રમણ અવશ્ય કરવું. પ્રથમ સીમંધરપ્રભુની આજ્ઞા લઈને સામાયિક ધારણ કરવી અથવા ત્રણ નમસ્કાર મંત્ર ગણી ન પાળું ત્યાં સુધીનો સંવર ધારણ કરવો.

ભાવ પ્રતિક્રમણ

નમો અરિહંતાણં, નમો સિદ્ધાણં, નમો આયરિયાણં, નમો ઉવજઝાયાણં, નમો લોએ સવ્વસાહૂણં, એસો પંચ નમ્મુક્કારો, સવ્વ પાવ પ્પણાસણો, મંગલાણં ચ સવ્વેસિં, પઢમં હવઈમંગલં.

તિક્ખુત્તો, આયાહિણં, પયાહિણં, વંદામિ, નમંસામિ, સક્કારેમિ, સમ્માણેમિ, કલ્લાણં, મંગલં, દેવયં, ચેઈયં, પજ્જુવાસામિ. ઈચ્છામિ પડિક્કમિઉં. ઈરિયા વહિયાએ વિરાહણાએ. ગમણાગમણે. પાણક્કમણે, બીયક્કમણે, હરિયક્કમણે, ઓસ્સા, ઉત્તિંગ, પણગ્, દગ્, મટ્ટી, મક્કડા-સંતાણા સંકમણે, જે મે જીવા વિરાહિયા એગિંદિયા, બેઈદિયા, તેઈદિયા, ચૌરિંદિયા, પંચિંદિયા. અભિહયા,

વત્તિયા, લેસિયા, સંઘાઈયા, સંઘટ્ટિયા, પરિયાવિયા, કિલામિયા, ઉદ્વિયા, ઠાણાઓ ઠાણં સંકામિયા, જીવિયાઓ વવરોવિયા તસ્સ મિચ્છામિ દુક્કંડં. સ્વામીનાથ ! પાપનું આલોચણ કરવાને રાઈયં (સાંજે દેવસિયં બોલવું) પ્રતિક્રમણની આજ્ઞા, ઈચ્છામિણં ભંતે ! તુબ્ભેહિં અબ્ભણુણણાએ સમાણે રાઈયં (સાંજે દેવસિયં બોલવું) જ્ઞાન, દર્શન, ચરિત્તાચરિત્તે, તપ, અતિચાર ચિન્તવનાર્થં કરેમિ કાઉસગ્ગં નમો અરિહંતાણં, નમો સિદ્ધાણં, નમો આચરિયાણં, નમો ઉવજ્જાયાણં, નમો લોએ સવ્વસાહૂણં, એસો પંચ નમ્મુક્કારો, સવ્વ પાવ પ્પણાસણો, મંગલાણં ચ સવ્વેસિં, પઢમં હવઈમંગલં.

પહેલા આવશ્યકની આજ્ઞા ! (એમ કહીને ઈશાન ખૂણામાં સીમંધરપ્રભુને ત્રણ વંદણા કરવી) કરેમિ ભંતે ! સામાઈયં સાવચ્છં જોગં પરચ્છમામિ જાવ નિયમં પચ્છુવાસામિ દુવિહં તિવિહેણં ન કરેમિ, ન કારવેમિ મણસા વયસા કાયસા તસ્સ ભંતે! પડિક્કમામિ, નિંદામિ, ગરિહામિ, અપ્પાણં વોસિરામિ. ઈચ્છામિ ઠામિ કાઉસગ્ગં જો મે રાઈઓ (સાંજે દેવસિયો બોલવું) અઈચારો કઓ, કાઈઓ, વાઈઓ, માણસિઓ, ઉસ્સુત્તો, ઉમ્મગ્ગો, અકપ્પો, અકરણિચ્છો, દુજ્જાઓ, દુવ્વિચિંતિઓ, અણાચારો, અણિચિચ્ચવ્વો, અસાવગ્ પાઉગ્ગો, નાણે, તહ દંસણે, ચરિત્તાચરિત્તે, સુએ, સામાઈએ, તિણં ગુત્તીણં, ચઉણં કસાચાણં, પંચણં મણુવ્વ્યાણં, તિણં ગુણવ્વચાણં, ચઉણં સિક્ખાવચાણં

બારસવિહસ્સ સાવગ્ ઘમ્મસ્સ જં ખંડિયં, જં વિરાહિયં તસ્સ મિચ્છામિ દુક્કંદં! નવ્વાણું અતિચાર સંબંધી કોઈપણ પાપ-દોષ લાગ્યા હોય તો અરિહંત, અનંતા સિદ્ધ ભગવંતોની સાક્ષીએ તસ્સ મિચ્છામિ દુક્કંદં!

બીજા આવશ્યકની આજ્ઞા ! લોગસ્સ ઉચ્છોચગરે, ઘમ્મતિત્થયરે જિણે; અરિહંતે કિત્તઈસ્સં, ચઉવીસંપિ કેવલી. ઉસભમજિયં ચ્ વંદે, સંભવ મભિનંદણં ચ્ સુમઈ ચ્; પઉમપ્પહં સુપાસં, જિણં ચ્ ચંદપ્પહં વંદે. સુવિહિં ચ પુષ્ફંદંતં, સીયલ-સિચ્છંસ-વાસુપુષ્કં ચ; વિમલમણંતં ચ્ જિણં, ઘમ્મં સંતિં ચ્ વંદામિ. કુંથું અરં ચ્ મહિં, વંદે મુણિસુવ્વયં નમિજિણં ચ્; વંદામિ રિઠ્ઠનેમિં, પાસં તહ વદ્ધમાણં ચ્. એવં મએ અભિથુઆ, વિહુય રય-મલા પહીણ જર-મરણા; ચઉવીસં પિ જિણવરા, તિત્થયરા મે પસીયંતુ. કિત્તિય વંદિય મહિયા, જે એ લોગસ્સ ઉત્તમા સિદ્ધા; આરુગ્ગં બોહિલાભં, સમાહિ વર મુત્તમં દિંતુ. ચંદેસુ નિમ્મલયરા, આઈચ્ચેસુ અહિયં પયાસયરા; સાગર વર ગંભીરા, સિદ્ધા સિદ્ધિં મમ્ દિસંતુ.

ત્રીજા આવશ્યકની આજ્ઞા ! ઈચ્છામિ ખમાસમણો ! વંદિઉં જાવણિચ્છાએ, નિસીહિયાએ, અણુજાણહ મે મિઉગ્ગહં નિસીહિ-અહોકાયં-કાયસંજ્ઞાસં ખમણિચ્છો ભે! કિલ્લામો અપ્પકિલંતાણં, બહુ સુભેણં ભે રાઈઓ (સાંજે દિવસો બોલવું) વઈક્કંતો? જત્તા ભે? જવણિચ્છં ચ ભે? ખામેમિ ખમાસમણો ! રાઈયં ! (સાંજે દેવસિયં બોલવું) વઈક્કમં

આવસ્થિયાએ પડિક્કમામિ ખમાસમણાણં, રાઈયે (સાંજે દેવસિયાએ બોલવું) આસાયણાએ તિત્તીસત્રયરાએ જં કિંચિ મિરછાએ, મણ દુક્કડાએ, વય દુક્કડાએ, કાય દુક્કડાએ, કોહાએ, માણાએ, માયાએ, લોહાએ સવ્વ કાલિયાએ, સવ્વ મિરછોવયારાએ, સવ્વ ઘમ્માઈક્કમણાએ આસાયણાએ જો મે રાઈઓ (સાંજે દેવસિઓ બોલવું) અઈયારો કઓ તસ્સ ખમાસમણો! પડિક્કમામિ, નિંદામિ, ગરિહામિ, અપ્પાણં વોસિરામિ. સ્વામીનાથ! સામાયિક એક, ચઉવીસત્થો બે અને વંદના ત્રણ, એ ત્રણે આવશ્યક પૂરા થયા, તેને વિશે શ્રી વીતરાગદેવની આજ્ઞામાં કાનો, માત્રા, મીંદું, પદ, અક્ષર, ગાથા, સૂત્ર, ઓછું, અધિક, વિપરીત ભણાયું હોય, તો અરિહંત, અનંતા સિદ્ધ ભગવંતોની સાક્ષીએ તસ્સ મિરછામિ દુક્કડં!

ચોથા આવશ્યકની આજ્ઞા ! જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર અને તપને વિશે જે અતિચાર લાગ્યા હોય તે આલોઉં છું- એમ ભણતાં, ગણતાં, ચિંતવતાં ચોંદે પ્રકારે કોઈ પાપ-દોષ લાગ્યો હોય, તો અરિહંત, અનંતા સિદ્ધ ભગવંતોની સાક્ષીએ તસ્સ મિરછામિ દુક્કડં ! અને સમકિત રુપ રત્નને વિશે મિથ્યાત્વરૂપ રજ, મેલ, દોષ લાગ્યો હોય, તો અરિહંત, અનંતા સિદ્ધ ભગવંતોની સાક્ષીએ તસ્સ મિરછામિ દુક્કડં! હવે દરેક પાપોના જે દોષ લાગ્યા હોય તે ચિંતવવા અને તેની માફી માંગવી. હિંસા, જૂઠ, ચોરી, અબ્રહ્મ-કામભોગ, પરિગ્રહ, ભોગ-ઉપભોગ, કર્માદાનના ઘંધા, અનર્થદંડ,

ક્રોધ, માન, માયા, લોભ, રાગ-દ્વેષ-કલહ, આળ-ચાડી-ચુગલી, કપટ, મિથ્યાત્વ- એમ સમકિત પૂર્વક બાર વ્રત, સંલેખણા સહિત અઢાર પાપસ્થાનક, પરચીસ મિથ્યાત્વ, ચૌદ સ્થાનના સંમૂર્ચિમ મનુષ્યની વિરાધના સંબંધી અતિક્રમ, વ્યતિક્રમ, અતિચાર, અનાચાર જાણતા, અજાણતા, મન, પચન, કાયાએ કરી સેવ્યા હોય, સેવરાવ્યા હોય, સેવતા પ્રત્યે અનુમોદના કરી હોય તો અરિહંત, અનંતા સિદ્ધ ભગવંતોની સાક્ષીએ તસ્સ મિચ્છામિ દુક્કડં !

શ્રી ગુરુદેવની આજ્ઞાથી ! શ્રી સીમંધરસ્વામીની આજ્ઞાથી! શ્રી શ્રી ચત્તારિ મંગલં, અરિહંતા મંગલં, સિદ્ધા મંગલં, સાહૂ મંગલં, કેવલિ પત્રતો ઘમ્મો મંગલં, ચત્તારિ લોગુત્તમા, અરિહંતા લોગુત્તમા, સિદ્ધા લોગુત્તમા, સાહૂ લોગુત્તમા, કેવલિ પત્રતો ઘમ્મો લોગુત્તમો, ચત્તારિ સરણં પવજ્ઞમિ, અરિહંતે સરણં પવજ્ઞમિ, સિદ્ધે સરણં પવજ્ઞમિ, સાહૂ સરણં પવજ્ઞમિ, કેવલિ પત્રતં ઘમ્મં સરણં પવજ્ઞમિ ચાર શરણા, દુઃખ હરણા, અવર શરણ નહિ કોય. જે ભવ્ય પ્રાણી આદરે, અક્ષય અવિચળ પદ હોય. અંગૂઠે અમૃત વસે, લબ્ધિ તણા ભંડાર. ગુરુગૌતમને સમરીએ, મનવાંછિત ફળ દાતાર. ભાવે ભાવના ભાવીએ, ભાવે દીજે દાન, ભાવે ધર્મ આરાધીએ, ભાવે કેવળજ્ઞાન. બોલો શ્રી મહાવીરસ્વામી ભગવાન કી જય ! જૈનશાસન દેવ કી જય ! બોલો ભાઈ સબ સંતન કી જય !

ચાર ગતિ, ચોવીસ દંડક, ચોર્યાશી લાખ જીવાયોનિ, એક કોડ સાડીસતાણું લાખ કુલ કોટિના જીવને મારા જીવે આરંભે, સમારંભે મન, પચન, કાચાએ કરી દુભવ્યા હોય; દ્રવ્ય પ્રાણ-ભાવ પ્રાણ દુભવ્યા હોય; પરિતાપના કિલામના ઉપજાવી હોય; ક્રોધે, માને, માયાએ, લોભે, રાગે, ક્લેષે, હાસ્યે, ભયે, ખળાયે, ઘ્નીઠાયે, આપથાપનાએ, પરઉથાપનાએ, દુષ્ટ લેશ્યાએ, દુષ્ટ પરિણામે, દુષ્ટ ધ્યાને-આર્ત-રૌદ્ર ધ્યાને કરીને, ઈર્ષ્યાએ, મમતે, હઠપણે, અવજ્ઞા કરી હોય; દુઃખમાં જોડ્યા હોય, સુખથી ચૂકવ્યા હોય; પ્રાણ, પર્યાય, સંજ્ઞા, ઈન્દ્રિય આદિ લબ્ધિ-ઋદ્ધિથી ભ્રષ્ટકર્યા હોય; તો તે સર્વ મળી અઢાર લાખ, ચોવીસ હજાર, એકસો વીસ પ્રકારે પાપ-દોષ લાગ્યા હોય તો; અરિહંત, અનંતા સિદ્ધ ભગવંતોની સાક્ષીએ તસ્સ મિચ્છામિ દુક્કંડં ! ખામેમિ સવ્વ જીવે, સવ્વે જીવા ખમંતુ મે, મિત્તી મે સવ્વભૂએસુ, વેરં મજઝ ન કેણઈ; એવં અહં આલોઈયં, નિંદિયં, ગરહિયં, દુગંછિયં, સમ્મં તિવિહેણ પડિક્કંતો, વંદામિ જિણ ચઉવ્વીસં. ઈતિ અતિચાર આલોવ્યા, પડિક્કમ્યા, નિંદ્યા, નિઃશલ્ય થયા. વિશેષે અરિહંત, સિદ્ધ, કેવળી આદિ, ગણઘરજી, આચાર્યજી, ઉપાધ્યાયજી, સાધુ, સાધવી, ગુર્વાટિકને ભુજો-ભુજો કરી ખમાવું છું, શ્રાવક-શ્રાવિકાજીઓને ખમાવું છું, સમકિત દષ્ટિ જીવોને ખમાવું છું, ઉપકારી માતા-પિતા, ભાઈ-બહેનોને ખમાવું છું તથા ચોર્યાશી લાખ જીવાયોનિના જીવોને ખમાવું છું.

પાંચમા આવશ્યકની આજ્ઞા ! રાઈયં (સાંજે દેવસિયં) પાયચ્છિત્ત વિશુદ્ધનાર્થ કરેમિ કાઉસ્સગં. નમો અરિહંતાણં, નમો સિદ્ધાણં, નમો આયરિયાણં, નમો ઉવજઝાયાણં, નમો લોએ સવ્વસાહૂણં, એસો પંચ નમ્મુક્કારો, સવ્વ પાપ પણાસણો, મંગલાણં ચ સવ્વેસિં, પઢમં હવઈ મંગલં. ચાર લોગસ્સનો કાઉસ્સગ કરવો.

છઠ્ઠા આવશ્યકની આજ્ઞા ! શક્તિ અનુસાર નિયમ વગેરે પ્રત્યાખ્યાન લેવા. કોઈપણ પ્રત્યાખ્યાન-પરચ્ચક્ખાણ ધાર્યા પ્રમાણે, સીમંધર ભગવંતની સાક્ષીએ ત્રણ નમસ્કાર મંત્ર ગણી લઈ શકાય છે. સ્વામીનાથ ! સામાયિક એક, ચઉવીસત્થો બે અને વંદણા ત્રણ, પ્રતિક્રમણ ચાર, કાઉસ્સગ પાંચ અને છઠ્ઠા કર્યા પરચ્ચક્ખાણ. આ છએ આવશ્યક પૂરા થયા, તેને વિશે શ્રી વીતરાગદેવની આજ્ઞામાં કાનો, માત્રા, મીંડુ, પદ, અક્ષર, ગાથા, સૂત્ર, ઓછું, અધિક, વિપરીત ભણાયું હોય, તો અરિહંત, અનંતા સિદ્ધ ભગવંતોની સાક્ષીએ તસ્સ મિચ્છામિ દુક્કંડં !

મિથ્યાત્વનું પ્રતિક્રમણ, અપ્રતનું પ્રતિક્રમણ, પ્રમાદનું પ્રતિક્રમણ, કષાયનું પ્રતિક્રમણ, અશુભ યોગનું પ્રતિક્રમણ- આ સર્વ મળી બ્યાંસી બોલનું પ્રતિક્રમણ. એને વિશે અતિક્રમ, વ્યતિક્રમ, અતિચાર, અનાચાર, જાણતા, અજાણતા, મન, વચન, કાયાએ કરી જે કોઈ પાપ-દોષ લાગ્યા હોય, તો અરિહંત, અનંતા સિદ્ધ ભગવંતોની સાક્ષીએ તસ્સ મિચ્છામિ દુક્કંડં !

ગયા કાળનું પ્રતિક્રમણ, વર્તમાન કાળનો સંવર અને આવતા કાળના પરચક્ષુખાણ. એને વિશે જે કોઈ પાપ-દોષ લાગ્યા હોય, તો અરિહંત, અનંતા સિદ્ધ ભગવંતોની સાક્ષીએ તસ્સ મિરછામિ દુક્કડં!

સમ, સંવેગ, નિર્વેદ, અનુકંપા અને આસ્થા. સાયાની શ્રદ્ધા, ખોટાનું વારંવાર મિરછામિ દુક્કડં. દેવ અરિહંત, ગુરુ નિર્ગ્રંથ, કેવલી ભાષિત દયામય ધર્મ. આ ત્રણ તત્ત્વ સાર, સંસાર અસાર. ભગવંત! આપનો માર્ગ સત્ય છે. તમેવ સચ્યં! તમેવ સચ્યં! કરેમિ મંગલં, મહામંગલં, થવ થુઈમંગલં.

પહેલું નમોત્થુણં શ્રી સિદ્ધ ભગવંતોને કરું છું. નમોત્થુણં! અરિહંતાણં ભગવંતાણં, આઈગરાણં, તિત્થચરાણં, સયં-સંબુદ્ધાણં, પુરિસુત્તમાણં, પુરિસ સિહાણં, પુરિસવર પુંડરિયાણં, પુરિસવર ગંધ્ હત્થીણં, લોગુત્તમાણં, લોગ્ નાહાણં, લોગ્ હિયાણં, લોગ્ પઈવાણં, લોગ્ પજ્જોયગરાણં, અભય દયાણં, ચક્ખુ દયાણં, મગ્ગ દયાણં, સરણ દયાણં, જીવ દયાણં, બોહિ દયાણં, ધમ્મ દયાણં, ધમ્મ દેસયાણં, ધમ્મ નાયગાણં, ધમ્મ સારહીણં, ધમ્મવર ચાઉરંત ચક્કવટ્ટીણં. દીવો તાણં સરણં ગઈ પઈક્કાણં, અપ્પડિહ્ય વર નાણ. દંસણ ઘરાણં, વિચટ્ટ છઉમાણં, જિણાણં-જાવયાણં, તિન્નાણં-તારયાણં, બુદ્ધાણં-બોહયાણં, મુત્તાણં-મોયગાણં, સવ્વન્નૂણં-સવ્વદરિસીણં, સિવ, મયલ, મરુચ, મણંત, મક્ખય,

મવ્વાબાહ, મપુણરાવિત્તિ, સિદ્ધિગઈ નામઘેયં ઠાણં
સંપત્તાણં, નમો જિણાણં-જિય ભયાણં!

બીજું નમોત્થુણં શ્રી અરિહંત ભગવંતોને કરું છું.
નમોત્થુણં! અરિહંતાણં ભગવંતાણં, આઈગરાણં,
તિત્થયરાણં, સયં-સંબુદ્ધાણં, પુરિસુત્તમાણં, પુરિસ
સિહાણં, પુરિસવર પુંડરિયાણં, પુરિસવર ગંધ હત્થીણં,
લોગુત્તમાણં, લોગ નાહાણં, લોગ હિયાણં, લોગ પઈવાણં,
લોગ પજ્જેયગરાણં, અભય દયાણં, ચક્ખુ દયાણં, મગ્ગ
દયાણં, સરણ દયાણં, જીવ દયાણં, બોહિ દયાણં, ઘમ્મ
દયાણં, ઘમ્મ દેસયાણં, ઘમ્મ નાયગાણં, ઘમ્મ સારહીણં,
ઘમ્મવર ચાઉરંત ચક્કવટ્ટીણં. દીવો તાણં, સરણં ગઈ
પઈજ્ઞાણં, અપ્પહિય વર નાણં, દંસણ ઘરાણં, વિચટ્ટ
છઉમાણં, જિણાણં-જાવયાણં, તિન્નાણં-તારયાણં,
બુદ્ધાણં-બોહયાણં, મુત્તાણં-મોયગાણં, સવ્વન્નૂણં-
સવ્વદરિસીણં, સિવ, મયલ, મરુચ, મણંત, મહ્ખય,
મવ્વાબાહ, મપુણરાવિત્તિ, સિદ્ધિગઈ નામઘેયં ઠાણં
સંપાવિઉકામાણં, નમો જિણાણં-જિય ભયાણં!

ત્રીજું નમોત્થુણં ઘર્મગુરૂ, ઘર્માચાર્ય, ઘર્મોપદેશક,
સમ્યક્ત્વરુપી બોધિબીજના દાતાર, જિનશાસનના શણગાર
એવી અનેક શુભ ઉપમાએ કરી બિરાજમાન જે જે સાધુ-
સાધવીજીઓ વીતરાગદેવની આજ્ઞામાં જ્યાં જ્યાં વિચરતાં
હોય, ત્યાં ત્યાં તેઓને મારી સમય સમયની વંદણા હોજો !

સામાયિક પાળવી અથવા સંવર ત્રણ નમસ્કાર મંત્ર ગાળી પાળવો.

સૂર્યાસ્ત વેળા પછા ઉપરોક્ત પ્રતિક્રમણ કરવું, પછી વાંચન, મનન, ચિંતન, ધ્યાન કરવું. તેમાં ચિંતવવું કે- આ દેહ તો ગમે ત્યારે છુટવાનો જ છે, તો તેની મમતા હમણાં જ કેમ ન છોડવી ? અર્થાત્ દેહની મમતા તત્કાળ છોડવા જેવી છે. મારી અનાદિની યાત્રામાં આ દેહ તો માત્ર એક વિસામો જ છે. અને આ વિસામામાં જો હું મારું કામ ન કરી લઉં, તો પછી અનંત કાળ સુધી નંબર લાગે (વારો આવે) તેમ નથી. તેથી ભગવાને આ મારો છેલ્લો દિવસ છે, એમ સમજી જીવવા કહ્યું છે. તેથી દેહ, પૈસા, પરિવારનો મોહ છોડી, માત્ર પોતાના આત્મા માટે જ ચિંતા, ચિંતન, મનન, ધ્યાન કરવા જેવું છે- મારા આત્મા એ ચાર ગતિ, ચોવીસ દંડક, ચોર્યાશી લાખ જીવાયોનિમાં અનાદિ કાળથી પરિભ્રમણ કરતા, અનંતા અનંત ભવો કર્યા, અનંતા જીવો સાથે સગપણ તથા સંબંધ બાંધ્યા અને સર્વને મારા કરી માન્યા, મમત્વભાવથી ઘણો પરિગ્રહ ભેગો કરી-મારો કરી માન્યો. પરંતુ આજથી મને પ્રભુ! આપની કૃપાથી ભાન થયું. તેથી તે સર્વને અરિહંત, અનંતા સિદ્ધ ભગવંતોની સાક્ષીએ અંતઃકરણપૂર્વક મન, વચન, કાયાએ કરી વોસિરાવું છું! હવે મારે એ સર્વે સાથે કોઈ જ સંબંધ નથી. વોસિરામિ ! વોસિરામિ!! વોસિરામિ !!! ત્રણ મનોરથ- આરંભ-પરિગ્રહ તજી કરી, ક્યારે થઉં વ્રતધાર; અંત સમય

આલોચના, કરું સંથારો સાર. નિત્ય સૂતી વખતે સાગારી સંથારો ધારણ કરવો- આહાર, શરીરને ઉપધિ પરચ્છ્મું પાપ અઢાર; મરણ આવે તો વોસિરે, જીવું તો આગાર.

નોંધ- નિત્ય સવાર-સાંજ માતા-પિતાને પ્રણામ કરવા. રજાના દિવસે આ પ્રતિક્રમણના અર્થો સમજવા અને ચિંતવવા. જેઓને સવારે/સાંજે સમય ન મળે, તેઓ આ પ્રતિક્રમણ જ્યારે સમય મળે ત્યારે કરી શકે છે. બીજું, નિત્ય-જ્યારે પણ સમય મળે, નમસ્કાર મંત્રનું સ્મરણ કરવું. કોઈ પણ શાસ્ત્ર વાંચતા યાદ રાખવું કે- આ હું મારા માટે વાંચુ છું. આમાં જણાવેલ સર્વ ભાવો મારા જીવનમાં ઉતારવાના છે. ત્રીજું હંમેશા યાદ રાખવું કે- ‘સારું તે જ મારું-સાચું તે જ મારું’, નહિકે મારું તે જ સારું-મારું તે જ સાચું; અને જે સાચું મળે, તે સ્વીકારવા તૈયાર રહેવું, ખોટી માન્યતાઓ છોડવા (બદલવા) તૈયાર રહેવું. મત-પંથ-સંપ્રદાય-વ્યક્તિ વિશેષનો આગ્રહ છોડી દેવો.

ધર્મ ન લજવાય તેને માટે સર્વજૈનોએ પોતાના કુટુંબમાં, વ્યવસાયમાં-દુકાન, ઓફિસ વગેરેમાં તથા સમાજમાં સર્વ સાથેનો પોતાનો વ્યવહાર સારો જ હોય તેનું ધ્યાન રાખવું જરૂરી છે.

સમાધિ મરણ ચિંતન

સૌ પ્રથમ એ સમજવું જરૂરી છે કે મરણ એટલે શું અને ખરેખર મરણ કોનું થાય છે ?

ઉત્તર- આત્મા તો અમર હોવાથી ક્યારેય મરણ પામતો જ નથી. પરંતુ ખરેખર આત્માનો પુદ્ગલરૂપ શરીર સાથેનો એકક્ષેત્રાવગાહ સંબંધનો અંત આવે છે, તેને જ મરણ કહેવાય છે. તેથી મરણ એટલે આત્માનું એક શરીર છોડી બીજા શરીરમાં જવું.

સંસારમાં કોઈ એક ઘર છોડી, બીજા સારા ઘરમાં રહેવા જાય છે ત્યારે અથવા કોઈ જૂના કપડા બદલાવી નવા કપડા પહેરે છે ત્યારે શોક કરતા જણાતા નથી. ટ્રેઈનમાં સર્વ પોત-પોતાનું સ્ટેશન આવતા ઉતરી જાય છે, પરંતુ કોઈ તેનો શોક કરતા જણાતા નથી. તો મરણપ્રસંગે શોક કેમ થાય છે ? તેનું સૌથી મોટું કારણ છે મૃતકનો મોહ. અર્થાત્ તેઓને મારા કરી માન્યા હતા. તેથી શોક થાય છે. સૌ કોઈ જાણે છે કે- સર્વને એક દિવસ આ દુનિયામાંથી જવાનું છે, છતાં પોતા વિશે ક્યારેય કોઈ વિચાર કરતા નથી અને તેના માટેની અર્થાત્ સમાધિ મરણ માટેની તૈયારી પણ કરતા નથી. તેથી સર્વએ પોતાના સમાધિ મરણ વિશે વિચારી તેના માટેની તૈયારી કરવા યોગ્ય છે.

તેથી પ્રશ્ન થાય કે સમાધિ મરણ એટલે શું અને તેની તૈયારી કેવી હોય ? સમાધિ મરણ એટલે એક માત્ર આત્મભાવે (આત્મામાં સમાધિભાવે) વર્તમાન દેહને છોડવો. અર્થાત્ હું આત્મા છું, એવા અનુભવ સાથેનું અર્થાત્ સમ્યગ્દર્શન સહિતના મરણને સમાધિ મરણ કહેવાય છે. સમાધિ મરણનું મહત્ત્વ એટલે છે કે તે જીવ સમ્યગ્દર્શન સાથે લઈને જાય છે. અન્યથા અર્થાત્ સમાધિ મરણ ન હોતા તે જીવ સમ્યગ્દર્શન વખીને જાય છે. લોકો સમાધિ મરણની તૈયારી અર્થે સંતારાની ભાવના ભાવતા જણાય છે, અંત સમયની આલોચના કરતા/કરાવતા જણાય છે, નિર્યાપિકાચાર્યની (સંતારાનો નિર્વાહ કરાવનાર આચાર્યની) શોધ કરતા જણાય છે. પરંતુ સમ્યગ્દર્શન કે જે સમાધિ મરણનો પ્રાણ છે તેના વિશે લોકો અજાણ જ હોય તેવું જણાય છે. તેથી સમાધિ મરણની તૈયારી અર્થે, આ પૂર્ણ જીવન એકમાત્ર સમ્યગ્દર્શનની પ્રાપ્તિના ઉપાયમાં જ લગાવવું યોગ્ય છે. કારણ કે સમ્યગ્દર્શન વગર અનંતીવાર બીજું બધું જ કરવા છતાં આત્માનો ઉદ્ધાર શક્ય બન્યો નથી, ભવભ્રમણનો અંત આવ્યો નથી. અર્થાત્ સમ્યગ્દર્શન વગર ગમે તે ઉપાય કર્યાથી, કદાચ એક-બે, થોડાક ભવો સારા મળી પણ જાય છતાં, ભવકટી થતી નથી અને તેથી કરીને અનંત દુખોનો અંત આવતો નથી. અર્થાત્ નરક/નિગોદના નદાવા (acquaintance = હવે પછી એ જીવ

ક્યારેય નરક/નિગોદમાં જવાનો નથી) થતા નથી. માટે આવા દુર્લભ સમ્યગ્દર્શનની પ્રાપ્તિ અર્થે અને તૈયારીરૂપે આ સંસાર પ્રત્યેનો વૈરાગ્ય, સંસારના સુખો પ્રત્યેની ઉદાસીનતો, શાસ્ત્ર સ્વાધ્યાયથી યથાર્થ તત્ત્વનો નિર્ણય અને આત્મસન્મુખતા પ્રાપ્ત કરવી આવશ્યક છે.

આ મનુષ્યભવ અત્યંત દુર્લભ છે, તેથી તેનો ઉપયોગ શેમાં કરવો ? તે વિચારવું અત્યંત આવશ્યક છે. કારણ કે જેવું જીવન જીવશો પ્રાયઃ તેવું જ મરણ હોય છે. માટે નિત્ય જાગૃતિ જરૂરી છે. જીવનમાં નીતિ-ન્યાય આવશ્યક છે. તથા નિત્ય સ્વાધ્યાય, મનન, ચિંતન આવશ્યક છે. કારણ કે આયુષ્યનો બંધ ગમે ત્યારે પડી શકે છે અને ગતિ અનુસાર જ મરણ વખતે લેશ્યા હોય છે. તેથી જેઓ સમાધિ મરણ ઈચ્છતા હોય તેઓએ પૂર્ણજીવન સમ્યગ્દર્શન સહિત ધર્મમય જીવવું આવશ્યક છે. તેથી જીવનભર સર્વ પ્રયત્નો સમ્યગ્દર્શનની પ્રાપ્તિ અર્થે જ કરવા યોગ્ય છે. કારણ કે સમ્યગ્દર્શન અર્થે કરેલ સર્વ શુભભાવ યથાર્થ છે. અન્યથા તે ભવકટી માટે અ-યથાર્થ/ નિર્થક નિવડે છે અને તે સમ્યગ્દર્શનની પ્રાપ્તિ બાદ પણ પ્રમાદ સેવવા યોગ્ય નથી. કારણ કે એક પણ સમયનો પ્રમાદ નહિ કરવાની ભગવાનની આજ્ઞા છે.

સર્વ જનોએ માત્ર પોતાના જ પરિણામ ઉપર દષ્ટિ રાખવા જેવી છે અને તેમાં જ સુધારો ઈચ્છવો. ‘બીજા શું કરે

છે?’ અથવા ‘બીજા શું કહેશે ?’ વગેરે ન વિચારતા ‘પોતાને માટે શું યોગ્ય છે?’ તે વિચારવું. આર્તદ્યાન અને રૌદ્રદ્યાનના કારણો ન સેવવા અને જો ભૂલથી, અનાદિના સંસ્કારવશ આર્તદ્યાન અથવા રૌદ્રદ્યાન થયું હોય તો તરત જ તેમાંથી પાછા ફરવું (પ્રતિક્રમણ), તેનો પસ્તાવો કરવો (આલોચના) અને ભવિષ્યમાં આપું ફરી ક્યારેય ન થાય (પચ્યક્ષ્માણ) તેવો દઢ નિર્ધાર કરવો. આવી રીતે દુઃસ્વપ્નથી બચી, પૂર્ણ ચત્તન સંસારના અંતના કારણોમાં જ લગાવવા યોગ્ય છે. આવી જાગૃતિ જીવનભર માટે જરૂરી છે, ત્યારે જ મરણ સમયે જાગૃતિસહિત સમાધિ અને સમત્પભાવ રહેવાની સંભાવના રહે છે કે જેથી સમાધિ મરણ થઈ શકે. સર્વ જનોને આપું સમાધિ મરણ પ્રાપ્ત થાય તેવી ભાવનાસહ, જિનાજ્ઞા વિરુદ્ધ અમારાથી કાંઈ પણ લખાયું હોય તો ત્રિવિદ્યે ત્રિવિદ્યે અમારા મિરછામિ દુઃસ્વપ્નં !

ૐ શાંતિ ! શાંતિ ! શાંતિ !

આત્માર્થીએ દંભથી હંમેશા દૂર જ રહેવું જોઈએ. અર્થાત્ તેણે મન-વચન અને કાયાની એકતા સાધવાનો અભ્યાસ નિરંતર કરતા જ રહેવો જોઈએ અને તેમાં અડચણરૂપ સંસારથી બચતા રહેવું જોઈએ.

કંદમૂળ વિશે

આપણે પૂર્વે જોયું કે કંદમૂળ ભક્ષણથી અનંત પાપ લાગે છે. તો કોઈને પ્રશ્ન થાય કે એવું કેમ છે ? તેનું કારણ (logic) શું છે ?

ઉત્તર- આપણે પૂર્વે જોયું તેમ જે આપણે બીજાને આપીએ તે જ આપણને પ્રાપ્ત થાય છે. તેથી આપણે આપણા જીવન-ગુજરાનમાં, બીજા જીવોને જે દુઃખ આપીએ છીએ તે જ આપણને પાછું (Reciprocate) મળશે. જેમ કે જ્યારે આપણે પ્રત્યેક વનસ્પતિનો ભોજનમાં ઉપયોગ કરીએ છીએ ત્યારે તેમાં સંખ્યાત જીવો હોવાથી જેટલું પાપ લાગે છે તેના કરતાં કંદમૂળ અર્થાત્ અનંતકાય વનસ્પતિનો ભોજનમાં ઉપયોગ કરવાથી, તેમાં અનંતા જીવો હોવાથી, અનંતગણું પાપ લાગે છે અને તેથી તેનાથી અનંતગણા દુઃખો આવે છે.

તેથી જ કહ્યું છે કે પૂર્ણજીવનમાં પ્રત્યેક વનસ્પતિકાયનો ભોજનમાં ઉપયોગ કરવાથી જે પાપ લાગે છે તેનાથી અનંતગણું પાપ કંદમૂળ અર્થાત્ અનંતકાય વનસ્પતિનો એક ટુકડો ખાવાથી લાગે છે. કારણ કે તે કંદમૂળ અર્થાત્ અનંતકાયના એક ટુકડામાં અસંખ્યાત પ્રતર (layer) હોય છે. તેવા એક પ્રતરમાં અસંખ્યાત શ્રેણી (line) હોય છે. તેવી એક શ્રેણીમાં અસંખ્યાત ગોળા (ball) હોય છે. તેવા એક

ગોળામાં અસંખ્યાત શરીર (bodies) હોય છે અને તેવા એક શરીરમાં અર્થાત્ કંદમૂળ-અનંતકાય-નિગોદના એક શરીરમાં અનંતાનંત જીવો હોય છે.

પ્રશ્ન - એ અનંતાનંત અર્થાત્ કેટલા ?

ઉત્તર- સર્વ સિદ્ધોથી અનંતાનંતગણા. બીજી રીતે કહી શકાય કે કંદમૂળ અર્થાત્ અનંતકાયના એક ટુકડામાં અસંખ્યાત X અસંખ્યાત X અસંખ્યાત X અસંખ્યાત X અનંતાનંત જીવો હોય છે. તેથી સુખના અર્થી જીવોએ તે કંદમૂળના વપરાશથી હરહંમેશ બચવું જોઈએ. કારણ કે તે અનંતા દુઃખનું કારણ બનવા સક્ષમ છે. અર્થાત્ તેના વપરાશથી અનંતા પાપકર્મો બંધાય છે કે જે અનંતા દુઃખનું કારણ બનવા સક્ષમ છે. અસ્તુ!

આત્માર્થીને કોઈ પણ મત-પંથ-સંપ્રદાય-વ્યક્તિવિશેષનો આગ્રહ, હઠાગ્રહ, કદાગ્રહ, પૂર્વગ્રહ અથવા પક્ષ ન જ હોવો જોઈએ. કારણ કે તે આત્માને માટે અનંત કાળની બેડી સમાન છે. અર્થાત્ તે આત્માને અનંત કાળ રખડાવનાર છે. આત્માર્થીને માટે ‘સારું તે મારું અને સાચું તે મારું’ હોવું અતિ આવશ્યક છે કે જેથી કરીને તે આત્માર્થી પોતાની ખોટી માન્યતાઓને છોડીને સત્યને સરળતાથી ગ્રહણ કરી શકે અને તે જ તેની યોગ્યતા કહેવાય છે.

રાત્રિભોજન વિશે

રાત્રિભોજનનો ત્યાગ મોક્ષમાર્ગના પથિક માટે તો આવશ્યક છે જ. પરંતુ તેના આધુનિક વિજ્ઞાન પ્રમાણે પણ અનેક ફાયદાઓ છે. જેમ કે રાત્રે નવ વાગ્યે શરીરની ઘડિયાળ (Body clock) પ્રમાણે પેટમાં રહેલ વિષારી તત્ત્વોની સફાઈનો (Detoxification) સમય હોય છે, ત્યારે પેટ જો ભરેલું હોય તો શરીર તે કાર્ય કરતું નથી (Skip કરે છે). અર્થાત્ પેટમાં કચરો વધે છે. પરંતુ જેઓ રાત્રિભોજન કરતા નથી તેઓનું પાચન નવ વાગ્યા સુધીમાં થઈ ગયું હોવાથી તેમનું શરીર વિષારી તત્ત્વોની સફાઈનું કાર્ય સારી રીતે કરી શકે છે. બીજું, રાત્રે જમ્યા પછી બે થી ત્રણ કલાક સુધી સૂવાનું વર્જ્ય છે અને તેથી જેઓ રાત્રે મોડેથી જમે છે તેઓ રાત્રે મોડા સૂવે છે. પરંતુ રાત્રે અગિયારથી એક વાગ્યા દરમિયાન ઘેરી ઊંઘ (Deep sleep) લીવરની સફાઈ અને તેની નુકસાન ભરપાઈ (Cell regrowth) માટે અત્યંત આવશ્યક છે કે જે રાત્રિભોજન કરવાવાળા માટે શક્ય બનતું નથી. તેથી તે પણ રાત્રિભોજનનું મોટું નુકસાન છે. આરોગ્યની દૃષ્ટિએ આ સિવાય પણ રાત્રિભોજન ત્યાગના બીજા અનેક ફાયદાઓ છે.

આયુર્વેદ, યોગશાસ્ત્ર અને જૈનેતર દર્શન અનુસાર પણ રાત્રિભોજન વર્જ્ય છે. જૈનેતર દર્શનમાં તો રાત્રિભોજનને માંસ

ખાવા સમાન અને રાત્રે પાણી પીવાને લોહી પીવા સમાન જણાવેલ છે. બીજું, રાત્રિભોજન કરવાવાળાના સર્વ તપ-જપ-જાત્રા એ સર્વ ફોક થાય છે અને રાત્રિભોજનનું પાપ સેંકડો ચાંદ્રાયણ તપથી પણ ઘોવાતું નથી - એમ જણાવેલ છે.

જૈન દર્શન અનુસાર પણ, રાત્રિભોજનનું ઘણું પાપ જણાવેલ છે. અત્ર કોઈ એમ કહે કે રાત્રિભોજન ત્યાગ વગેરે વ્રતો અથવા પડિમાઓ (પ્રતિમાઓ) તો સમ્યગ્દર્શન બાદ જ હોય છે. તો અમોને તે રાત્રિભોજનનો શો દોષ લાગે ? તો તેઓને અમારો ઉત્તર છે કે રાત્રિભોજનનો દોષ સમ્યગ્દષ્ટિ કરતા મિથ્યાદષ્ટિને અધિક જ લાગે છે. કારણ કે મિથ્યાદષ્ટિ તેને રાચી- માચીને સેવતો (કરતો) હોય છે. જ્યારે સમ્યગ્દષ્ટિ તો આવશ્યક ન હોય, અનિવાર્યતા ન હોય તો આવા દોષોનું સેવન જ નથી કરતો. જો કોઈ કાળે તે આવા દોષોનું સેવન કરે છે તો પણ ભીરુભાવે અને રોગના ઔષધ તરીકે કરે છે, નહિ કે આનંદથી અથવા સ્વચ્છંદે. આથી કોઈ પણ પ્રકારનો છૂળ (ખોટો અર્થ) કોઈએ ધર્મશાસ્ત્રોમાંથી ગ્રહણ ન કરવો. કારણ કે ધર્મશાસ્ત્રોમાં, દરેક વાતો અપેક્ષાએ લેવાની હોય છે. તેથી કરીને વ્રતો અને પડિમાઓ (પ્રતિમાઓ) પાંચમા ગુણસ્થાનકે કહી છે. તેનો અર્થ એવો ન કાઢવો કે અન્ય કોઈ નિમ્ન ભૂમિકાવાળાઓ તેને અભ્યાસ અર્થે અથવા તો પાપથી બચવા ગ્રહણ ન કરી શકે. બલ્કે સૌએ અવશ્ય

ગ્રહણ કરવા યોગ્ય જ છે. કારણ કે જેને દુઃખ પ્રિય નથી તેવા જીવો દુઃખના કારણરૂપ પાપો કેવી રીતે આચરી શકે ? અર્થાત્ ન જ આચરી શકે.

અસ્તુ !

આત્માર્થીએ એક જ વાત ધ્યાનમાં રાખવા જેવી છે કે આ મારા જીવનનો છેલ્લો દિવસ છે અને જો આ મનુષ્ય ભવમાં મેં આત્મપ્રાપ્તિ ન કરી તો હવે અનંત, અનંત, અનંત..... કાળ પછી પણ મનુષ્ય જન્મ, પૂર્ણ ઈન્દ્રિયોની પ્રાપ્તિ, આર્ય દેશ, ઉચ્ચ કુળ, ધર્મની પ્રાપ્તિ, ધર્મની દેશના વગેરે મળે તેમ નથી. પરંતુ અનંત, અનંત, અનંત..... કાળ પર્યંત અનંત, અનંત, અનંત..... દુઃખો જ મળશે. તેથી આ અમૂલ્ય-દુર્લભ મનુષ્ય જન્મ માત્ર શારીરિક-ઈન્દ્રિયજન્ય સુખ અને તેની પ્રાપ્તિ પાછળ ખર્ચવા જેવો નથી. પરંતુ તેની એક પણ પળને વ્યર્થ ન ગુમાવતા, માત્ર ને માત્ર, ત્વરાએ શાશ્વત સુખ એવા આત્મિક સુખની પ્રાપ્તિ અર્થે જ લગાવવા યોગ્ય છે.

બાર ભાવના

- **અનિત્ય ભાવના-** સર્વ સંયોગો અનિત્ય છે, તે કોઈ જ મારી સાથે નિત્ય રહેવાવાળા નથી. તેથી તેનો મોહ ત્યાગવો-તેમાં ‘હુંપણું’ અને મારાપણું ત્યાગવું.
- **અશરણ ભાવના-** મારા પાપોના ઉદ્યવેળા મને માતા-પિતા, પત્ની-પુત્ર, પૈસો વગેરે કોઈ જ શરણારૂપ/મદદ રૂપ થઈ શકે તેમ નથી. તેઓ મારું દુઃખ લઈ શકે તેમ નથી. તેથી તેઓનો મોહ ત્યાગવો તેઓમાં મારાપણું ત્યાગવું. પરંતુ ફરજ પૂરેપૂરી બજાવવી.
- **સંસાર ભાવના-** સંસાર એટલે સંસરણ-રખડપટ્ટી અને તેમાં એક સમયના સુખની સામે અનંત કાળનું દુઃખ મળે છે. તો એવો સંસાર કોને ગમે ? અર્થાત્ એક માત્ર લક્ષ સંસારથી છુટવાનું જ રહેવું જોઈએ.
- **એકત્ય ભાવના-** અનાદિથી હું એકલો જ રખડું છું, એકલો જ દુઃખ ભોગવું છું. મરણ સમયે મારી સાથે કોઈ જ આવવાનું નથી. તો મારે શક્ય હોય તેટલું પોતામાં જ (આત્મામાં જ) રહેવાનો પ્રયત્ન કરવો.
- **અન્યત્ય ભાવના-** હું કોણ છું ? તે ચિંતવવું અર્થાત્ પૂર્વે જણાવ્યા અનુસાર પુદ્ગલ અને પુદ્ગલ (કર્મ)

આશ્રિત ભાવોથી પોતાને જુદો અનુભવતા તેમાં જ ‘હું પણું’ થાય, તેને જ સમ્યગ્દર્શન કહેવાય છે. તે જ આ જીવનનું, એક માત્ર કર્તવ્ય હોવું જોઈએ.

- **અશુચિ ભાવના-** મને, મારા શરીરને સુંદર બતાવવાના જે ભાવો છે અને વિજાતીયના શરીરનું આકર્ષણ છે, પણ શરીરની ચામડીને હટાવતા જ માત્ર માંસ, લોહી, પરં, મળ, મૂત્ર વગેરે જ જણાય છે કે જે અશુચિરૂપ જ છે; એવું ચિંતવી પોતાના શરીરનો અને વિજાતીયના શરીરનો મોહ ત્યજવો. તેમાં મૂંઝાવું (મોહિત થવું) નહિ.
- **આસ્રવ ભાવના-** આસ્રવ એટલે કર્મોનો આવવું પુણ્ય (શુભ) અને પાપ (અશુભ), એ બન્ને મારા (આત્મા) માટે આસ્રવ છે. તેથી વિવેકે કરી પ્રથમ પાપોનો ત્યાગ કરવો અને એક માત્ર આત્મપ્રાપ્તિના લક્ષે શુભ ભાવમાં રહેવું તે જ કર્તવ્ય છે.
- **સંવર ભાવના-** સાચા (કાર્યકારી) સંવરની શરૂઆત સમ્યગ્દર્શનથી જ થાય છે. તેથી તેના લક્ષે પાપોનો ત્યાગ કરી, એક માત્ર સાચા સંવરના લક્ષે દ્રવ્યસંવર પાળવો.
- **નિર્જરા ભાવના-** સાચી (કાર્યકારી) નિર્જરાની શરૂઆત સમ્યગ્દર્શનથી જ થાય છે. તેથી તેના લક્ષે પાપોનો

ત્યાગ કરી, એક માત્ર સાચી નિર્જરાના લક્ષે યથાશક્તિ તપ આચરવું.

- **લોકસ્વરૂપ ભાવના-** પ્રથમ લોકનું સ્વરૂપ જાણવું, પછી ચિંતવવું કે ‘હું અનાદિથી આ લોકમાં સર્વ પ્રદેશે અનંતી વાર જનમ્યો અને મરણ પામ્યો; અનંતા દુઃખો ભોગવ્યાં. હવે ક્યાં સુધી આ ચાલુ રાખવું છે ?’ અર્થાત્ તેના અંત માટે સમ્યગ્દર્શન આવશ્યક છે. તો તેની પ્રાપ્તિનો ઉપાય કરવો. બીજું, લોકમાં રહેલ અનંતા સિદ્ધ ભગવંતો અને સંખ્યાતા અરિહંત ભગવંતો અને સાધુ ભગવંતોને વંદણા કરવી. અને અસંખ્યાતા શ્રાવક-શ્રાવિકાજીઓ તથા સમ્યગ્દષ્ટિ જીવોની અનુમોદના કરવી, પ્રમોદ કરવો.
- **બોધિ દુર્લભ ભાવના-** બોધિ એટલે સમ્યગ્દર્શન. અનાદિથી આપણી રખડપટ્ટીનું જો કોઈ કારણ હોય તો તે છે સમ્યગ્દર્શનનો અભાવ. તેથી સમજાય છે કે સમ્યગ્દર્શન કેટલું દુર્લભ છે ? કોઈક આચાર્ય ભગવંતે તો કહ્યું છે કે- વર્તમાન કાળમાં સમ્યગ્દષ્ટિ, આંગળીના વેઢે ગણી શકાય એટલા જ હોય છે.
- **ધર્મસ્વરૂપ ભાવના-** વર્તમાન કાળમાં ધર્મસ્વરૂપમાં ઘણી વિકૃતિઓ પ્રવેશી ચૂકેલ હોવાથી, સત્યધર્મની શોધ અને તેનું જ ચિંતન કરવું. સર્વ પુરુષાર્થ તેને પામવામાં લગાવવો.

નિત્ય ચિંતન કણિકાઓ

- ◆ એક સમકિત પાએ બિના, તપ-જપ-ક્રિયા ફોક;
જૈસા મુદા સિનગારના, સમજ કહે તિલોક.

અર્થાત્ - સમ્યગ્દર્શન વગરની સર્વ ક્રિયા-તપ-જપ શ્રાવકપણું-શુદ્ધકપણું-સાધુપણું વગેરે મડદાને શાણગારવા જેવું નિરર્થક છે. અત્ર કહેવાનો ભાવાર્થ એ છે કે આવા સમ્યગ્દર્શન વગરની ક્રિયા-તપ-જપ શ્રાવકપણું-શુદ્ધકપણું-સાધુપણું ભવનો અંત કરવા કાર્યકારી નથી અર્થાત્ તે ન કરવું એમ નહિ. પરંતુ તેમાં જ સંતોષાઈ ન જવું. અર્થાત્ તેનાથી જ પોતાને કૃત-કૃત્ય ન સમજતા, સર્વ પ્રયત્નો એક માત્ર નિશ્ચય સમ્યગ્દર્શનની પ્રાપ્તિ અર્થે જ કરવા.

- ◆ ભગવાનના દર્શન કઈ રીતે કરવા ? ભગવાનના ગુણોનું ચિંતન કરવું અને ભગવાન, ભગવાન બનવા જે માર્ગે ચાલ્યા તે માર્ગે ચાલવાનો દઢ નિર્ધાર કરવો તે જ સાચા દર્શન છે.

- ◆ સંપૂર્ણ સંસાર અને સાંસારિક સુખો પ્રત્યેના વૈરાગ્ય વગર (અર્થાત્ સંસાર અને સાંસારિક સુખોની રુચિ સહિત) મોક્ષમાર્ગની શરૂઆત થવી અત્યંત દુર્લભ છે. અર્થાત્ સમ્યગ્દર્શનની પ્રાપ્તિ થવી અત્યંત દુર્લભ છે.

- ◆ જીવને ચાર સંજ્ઞાઓ/સંસ્કારો-આહાર, મૈથુન, પરિગ્રહ અને ભય અનાદિથી છે. તેથી તેના વિચારો સહજ હોય છે. તેવા વિચારોથી જેને છૂટકારો જોઈતો હોય તેઓએ પોતાનો તેના તરફનો ગમો તપાસવો. અર્થાત્ જ્યાં સુધી આ સંજ્ઞાઓ ગમે છે અર્થાત્ તેમાં સુખ ભાસે છે, ત્યાં સુધી સંસાર તરફ ગતિ સમજવી. જેમકે- કૂતરાને હાડકું ચૂસવા આપતા તેને તે તાળવામાં ઘસાતા લોહી નીકળે છે, કે જેને તે એમ સમજે છે કે લોહી હાડકામાંથી નીકળે છે અને તેથી તેને તેનો આનંદ થાય છે કે જે માત્ર તેનો ભ્રમ જ છે. આ રીતે જ્યાં સુધી આ આહાર, મૈથુન, પરિગ્રહ અને ભય (અર્થાત્ બળવાનનો ડર અને નબળાને ડરાવવા/ દબાવવા) ગમે છે ત્યાં સુધી તે જીવને તેના વિચારો સહજ હોય છે. તેથી તેના સંસારનો અંત થતો નથી. તેથી મોક્ષેચ્છુએ આ અનાદિના ઊલટા સંસ્કારોને મૂળથી કાઢવાનો પુરુષાર્થ આદરવાનો છે કે જેના માટે સર્વ પ્રથમ આ સંજ્ઞાઓ પ્રત્યેનો આદર નીકળવો આવશ્યક છે. તેથી સર્વ પુરુષાર્થ તેઓ પ્રત્યે વૈરાગ્ય થાય તેના માટે જ લગાવવો આવશ્યક છે કે જેના માટે સદ્વાચન અને સાચી સમજણ આવશ્યક છે.
- ◆ તમને શું ગમે છે ? આ છે આત્મપ્રાપ્તિનું બેરોમીટર. આ પ્રશ્નનો ઉત્તર ચિંતવવો. જ્યાં સુધી ઉત્તરમાં કોઈ પણ સાંસારિક ઈચ્છા/આકાંક્ષા હોય ત્યાં સુધી પોતાની

ગતિ સંસાર તરફની સમજવી અને જ્યારે ઉત્તર- ‘એક માત્ર આત્મપ્રાપ્તિ/સત્યપ્રાપ્તિ’, એવો હોય તો સમજવું કે આપના સંસારનો કિનારો બહુ નજીક આવી ગયેલ છે. અને તેથી તે માટેનો પુરુષાર્થ વધારવો.

- ◆ તમને શું ગમે છે ? આ છે તમારી ભક્તિનું બેરોમીટર. અર્થાત્ ભક્તિમાર્ગની વ્યાખ્યા એ છે કે જે આપને ગમે છે, તે તરફ આપની સહજ ભક્તિ સમજવી. ભક્તિમાર્ગ એટલે વેવલાંવેડાંરૂપ અથવા વ્યક્તિરાગરૂપ ભક્તિ ન સમજવી. પરંતુ જે આપને ગમે છે અર્થાત્ જેમાં આપની રુચિ છે તે તરફ જ આપની પૂર્ણ શક્તિ કામે લાગે છે. તેથી જેને આત્માની/સત્યની રુચિ જાગી છે અને માત્ર તેનો જ વિચાર આવે છે, તેની પ્રાપ્તિના જ ઉપાયો વિચારાય છે, તો સમજવું કે પોતાની ભક્તિ યથાર્થ છે. અર્થાત્ હું સાચા ભક્તિમાર્ગે છું. અર્થાત્ જ્યાં સુધી તમને શું ગમે છે તેના ઉત્તરમાં કોઈ પણ સાંસારિક ઈચ્છા/આકાંક્ષા હોય અથવા કોઈ વ્યક્તિ હોય ત્યાં સુધી પોતાની ભક્તિ સંસાર તરફની સમજવી અને જ્યારે ઉત્તર- ‘એક માત્ર આત્મપ્રાપ્તિ/સત્યપ્રાપ્તિ’, એવો હોય તો સમજવું કે આપના સંસારનો કિનારો બહુ નજીક આવી ગયેલ છે. અર્થાત્ ભક્તિ એટલે સંવેગ, કે જે વૈરાગ્ય અર્થાત્ નિર્વેદસહિત જ આત્મપ્રાપ્તિ માટે કાર્યકારી છે.

- ◆ પૈસા પુણ્યથી પ્રાપ્ત થાય છે કે મહેનતથી અર્થાત્ પુરુષાર્થથી ?

ઉત્તર - પૈસાની પ્રાપ્તિમાં પુણ્યનો ફાળો અધિક છે અને મહેનત અર્થાત્ પુરુષાર્થનો ફાળો ઓછો છે. (દ્રષ્ટાંત રૂપી કહી શકાય કે જેનો જન્મ પૈસાપાત્ર કુટુંબમાં થાય છે તેને, કોઈપણ પ્રયત્ન વગર જ પૈસા પ્રાપ્ત થાય છે અને ઘણા લોકો ઇંધામાં ઘણી મહેનત કરવા છતાં પણ, પૈસા ગુમાવતા જણાય છે.) પૈસા કમાવવા માટે પ્રયત્ન આવશ્યક છે, પરંતુ કેટલો ? કારણ કે ઘણા લોકોને બહુ ઓછા પ્રયત્ને વધારે પૈસા પ્રાપ્ત થતા જણાય છે. જ્યારે કોઈને ઘણા પ્રયત્ન છતાં ઓછા પૈસા પ્રાપ્ત થતા જણાય છે. તેથી એ નિશ્ચિત થાય છે કે પૈસા પ્રયત્ન કરતા પુણ્યને અધિક વરેલા છે. તેથી જેને પૈસા માટે મહેનત કરવી આવશ્યક લાગતી હોય તેઓએ પણ વધારેમાં વધારે અર્ધો સમય જ અર્થોપાર્જનમાં અને ઓછામાં ઓછો અર્ધો સમય તો ધર્મમાં જ લગાવવા યોગ્ય છે. કારણ કે ધર્મથી અનંત કાળનું દુઃખ ટળે છે અને સાથે સાથે પુણ્યના કારણે પૈસા પણ સહજ જ પ્રાપ્ત થાય છે. જેમ ઘઉં વાવતા સાથે ઘાસ આપમેળે જ પ્રાપ્ત થાય છે, તેમ સત્યધર્મ કરતા પાપો હળવા બને છે અને પુણ્ય તીવ્ર બને છે. તેથી ભવકટીની સાથે સાથે પૈસો અને સુખ આપમેળે જ પ્રાપ્ત થાય છે અને ભવિષ્યમાં અવ્યાબાધ સુખરૂપ મુક્તિ મળે છે.

- ◆ પુરુષાર્થથી ધર્મ થાય અને પુણ્યથી પૈસા મળે. અર્થાત્ પૂર્ણ પુરુષાર્થ ધર્મમાં લગાવવો અને પૈસા કમાવવામાં ઓછામાં ઓછો સમય વેડફવો. કારણ કે પૈસા મહેનતના પ્રમાણમાં (proportionate = અનુપાત; પ્રમાણ) નથી મળતા પરંતુ પુણ્યના પ્રમાણમાં મળે છે.
- ◆ કર્મોનો જે બંધ થાય છે, તેના ઉદયકાળે આત્માના કેવા ભાવ થશે ? અર્થાત્ તે કર્મોના ઉદયકાળે નવા કર્મો કેવા બંધાશે ? તેને અનુબંધ કહે છે. તે અનુબંધ તે સમયના ભાવો અભિપ્રાયનું ફળ છે. માટે સર્વ પુરુષાર્થ અભિપ્રાય/ભાવો બદલાવવા લગાવવો અર્થાત્ અભિપ્રાયને/ભાવોને સમ્યક્ કરવામાં લગાવવો.
- ◆ સ્વરૂપથી હું સિદ્ધસમ હોવા છતાં, રાગ-ક્લેષ મારા કલંક સમાન છે. તેથી તેને ઘોવાના (ટાળવાના) ધ્યેયપૂર્વક, ઘગશ અને ધૈર્યસહિત ધર્મપુરુષાર્થ આદરવો.
- ◆ સંતોષ, સરળતા, સાદગી, સમતા, સહિષ્ણુતા, સહનશીલતા, નમ્રતા, લઘુતા, વિવેક જીવનમાં કેળવવા અત્યંત આવશ્યક છે.
- ◆ તપસ્યામાં નવવાડથી વિશુદ્ધ બ્રહ્મચર્ય અતિ શ્રેષ્ઠ છે.
- ◆ સંસારી જીવો નિમિત્તવાસી હોય છે. કાર્યરૂપે તો નિયમથી ઉપાદાન જ પરિણમે છે, પરંતુ તે ઉપાદાનમાં કાર્ય થાય ત્યારે નિમિત્તની હાજરી અવિનાભાવે હોય જ છે. અર્થાત્

વિવેકે કરી મુમુક્ષુ જીવ સમજે છે કે કાર્ય ભલે માત્ર ઉપાદાનમાં થાય, પરંતુ તેથી કરીને તેઓને સ્વચ્છંદે કોઈ પણ નિમિત્તના સેવનનો પરવાનો નથી મળી જતો અને તેથી જ તેઓ નબળા નિમિત્તોથી ભીરુભાવે દૂર જ રહે છે.

- ◆ સાઘક આત્માએ ટી.વી., સિનેમા, નાટક, મોબાઈલ, ઈન્ટરનેટ વગેરે જેવા નબળા નિમિત્તોથી દૂર જ રહેવું આવશ્યક છે. કારણ કે ગમે તેટલા સારા ભાવોને ફરી જતા વાર નથી લાગતી. બીજું આ બધા જ નબળા નિમિત્તો અનંત સંસારના, ભવોભવના બંધનના અને અનંત દુઃખોની પ્રાપ્તિના કારણ બનવા સક્ષમ છે.
- ◆ માતા-પિતાના ઉપકારોનો બદલો કોઈ પણ અન્ય રીતે વાળી શકાતો નથી. એક માત્ર તેઓને ધર્મ પમાડીને જ વાળી શકાય છે. તેથી માતા-પિતાની ખૂબ સેવા કરવી. માતા-પિતાનો સ્વભાવ અનુકૂળ ન હોય તો પણ તેઓની સેવા પૂરેપૂરી કરવી અને તેઓને ધર્મ પમાડવો. તેના માટે પ્રથમ પોતે ધર્મ પામવો આવશ્યક છે.
- ◆ અપેક્ષા, આગ્રહ, આસક્તિ, ઈર્ષ્યા, અહંકાર વગેરેને જીવનમાંથી કાઢી નાખવા અત્યંત આવશ્યક છે.
- ◆ સ્વદોષ જોવો, પર દોષ નહિ. પર ગુણ જોવો અને તે ગ્રહણ કરવો અત્યંત આવશ્યક છે.
- ◆ અનાદિની ઈન્દ્રિયોની ગુલામી છોડવા જેવી છે.

- ◆ જે ઈન્દ્રિયોના વિષયોમાં જેટલી આસક્તિ વધારે, જેટલો જે ઈન્દ્રિયોનો દુર્-ઉપયોગ વધારે; તેટલી તે ઈન્દ્રિયો ભવિષ્યમાં અનંતકાળ સુધી મળવાની સંભાવના ઓછી.
- ◆ મારા જ ક્રોધ, માન, માયા, લોભ મારા કહ્દર શત્રુઓ છે. બાકી વિશ્વમાં મારો કોઈ શત્રુઓ જ નથી.
- ◆ એક એક કષાય અનંત પરાવર્તન (ભવોભવના બંધન) કરાવવા શક્તિમાન છે અને મારામાં તે તમામ કષાયોનો વાસ છે. તો મારું શું થશે ? માટે ત્વરાએ સર્વ કષાયોનો નાશ ઈચ્છવો અને તેનો જ પુરુષાર્થ આદરવો.
- ◆ અહંકાર અને મમકાર અનંત સંસારનું કારણ થવા સક્ષમ છે. તેથી તેનાથી બચવાના બધા ઉપાય કરવા.
- ◆ નિંદા માત્ર પોતાની કરવી અર્થાત્ પોતાના દુર્ગુણોની જ કરવી. બીજાના દુર્ગુણો જોઈને સૌ પ્રથમ પોતે પોતાના ભાવ તપાસવા અને જો તે દુર્ગુણો પોતામાં હોય તો કાઢી નાખવા અને તેમના પ્રત્યે ઉપેક્ષાભાવ અથવા કરુણાભાવ રાખવો. કારણ કે બીજાની નિંદાથી તો આપણને ઘણો કર્મબંધ થાય છે. અર્થાત્ કોઈ બીજાના ઘરનો કચરો પોતાના ઘરમાં ઠાલવતા નથી જ, તેમ બીજાની નિંદા કરવાથી તેમના કર્મો સાફ થાય છે જ્યારે આપણા કર્મોનો બંધ થાય છે.

- ◆ ઈર્ષ્યા કરવી જ હોય તો માત્ર ભગવાનની જ કરવી. અર્થાત્ ભગવાન બનવા માટે ભગવાનની ઈર્ષ્યા કરવી, અન્યથા નહિ. એ સિવાય કોઈની પણ ઈર્ષ્યા કરવાથી અનંત દુઃખ દેવાવાળા અનંત કર્મોનો બંધ થાય છે અને જીવ વર્તમાનમાં અને ભવિષ્યમાં પણ દુઃખી થાય છે. તેથી ઈર્ષ્યા ન જ કરવી.
- ◆ જાગૃતિ હર સમયે રાખવી. હર કલાકે-કલાકે પોતાના મનના પરિણામની ચકાસણી કરતા રહેવી. તેનું વલણ કઈ તરફ છે ? તે જોવું અને તેમાં જરૂરી સુધારા કરવા. લક્ષ એક માત્ર આત્મપ્રાપ્તિ જ રાખવું અને તે ભાવ દ્રઢ કરતા રહેવો.
- ◆ અનંત કાળ સુધી રહેવાના બે જ સ્થાનો છે- એક, સિદ્ધઅવસ્થા અને બીજું, નિગોદ. પહેલામાં અનંત સુખ છે અને બીજામાં અનંત દુઃખ છે. તેથી પોતાના ભવિષ્યને લક્ષમાં લેતા સર્વ જનોએ પોતાના સર્વ પ્રયત્નો અર્થાત્ પુરુષાર્થ એકમાત્ર મોક્ષાર્થ જ કરવા યોગ્ય છે.
- ◆ મારી સાથે જે પણ કાંઈ થાય છે તે સારા માટે -એમ માનવું. જેથી કરી આર્તદયાન અને રૌદ્રદયાનથી બચી શકાય છે. અર્થાત્ નવા કર્મોના આસ્રવથી (આગમન, બંધનથી) બચી શકાય છે.

- ◆ મારે કોનો પક્ષ લેવો?-કોની તરફેણ કરતા રહેવી ? અર્થાત્ મારે ક્યો સંપ્રદાય અથવા ક્યા વ્યક્તિવિશેષની તરફેણ કરતા રહેવી ? ઉત્તર- માત્ર પોતાની જ અર્થાત્ પોતાના આત્માની જ સદા તરફેણ કરતા રહેવી. કારણ કે તેમાં જ પોતાનો ઉદ્ધાર છે. અન્ય કોઈની તરફેણ (પક્ષ) નહિ. કારણ કે તેમાં પોતાનો ઉદ્ધાર નથી, નથી, ને નથી જ. કારણ કે તે તો રાગ-દ્વેષનું કારણ થાય છે. પરંતુ જ્યારે પોતાના આત્માની જ તરફેણ કરવામાં આવે ત્યારે તેમાં સર્વ જ્ઞાનીઓની તરફેણ સમાય જાય છે.
- ◆ જૈન કહેવાતા લોકોએ રાત્રિના કોઈ પણ કાર્યક્રમ-ભોજન સમારંભ ન રાખવા જોઈએ. કોઈ પણ પ્રસંગે ફૂલ અને ફટાકડાનો ઉપયોગ ન કરવો જોઈએ.
- ◆ લગ્ન એ સાધક માટે મજબૂરી હોય છે, નહિ કે ઉજાણી. કારણ કે જે સાધકો પૂર્ણ બ્રહ્મચર્ય ન પાળી શકતા હોય તેમને માટે લગ્ન-વ્યવસ્થાનો સહારો લેવા યોગ્ય છે કે જેથી કરીને સાધક પોતાનો સંસાર, નિર્વિઘ્ને શ્રાવકધર્મ અનુસાર વ્યતીત કરી શકે અને પોતાની મજબૂરી પણ યોગ્ય મર્યાદા સહિત પૂરી કરી શકે. આવા લગ્નના ઉજવણા ન હોય. કારણ કે કોઈ પોતાની મજબૂરીને ઉત્સવ બનાવી, ઉજાણી કરતા જણાતા નથી. તેથી સાધકે લગ્ન બહુ જ જરૂરી હોય તો જ કરવા અને તે પણ સાદાઈથી. બીજું, અત્ર જણાવ્યા અનુસાર લગ્નને મજબૂરી

સમજીને કોઈએ લગ્ન-દિવસ વગેરેની ઉજાણી કરવા જેવી નથી. અર્થાત્ તે દિવસે વિશેષ ધર્મ કરવા જેવો છે અને એવી ભાવના ભાવો કે હવે મને આ લગ્નરૂપ મજબૂરી ભવિષ્યમાં ક્યારેય ન હજો ! કે જેથી કરી હું ત્વરાએ આત્મકલ્યાણ કરી શકું અને સિદ્ધત્વ પ્રાપ્ત કરી શકું.

- ◆ જન્મ એ આત્માને લાગેલ અનાદિનો ભવરોગ છે, નહિ કે ઉજાણી માટેનો પ્રસંગ. કારણ કે જેને જન્મ છે તેને મરણ અવશ્ય છે અને જન્મ-મરણનું દુઃખ અનંતુ હોય છે. અર્થાત્ જ્યાં સુધી આત્માની જન્મ-મરણરૂપ ઘટમાળ ચાલે છે, ત્યાં સુધી તેને અનંત દુઃખોથી છૂટકારો મળતો નથી. અર્થાત્ દરેકે એક માત્ર સિદ્ધત્વ અર્થાત્ જન્મ મરણથી કાયમ માટેનો છૂટકારો ઈચ્છવા યોગ્ય છે. તેથી આવા જન્મના ઉજવણા ન હોય. કારણ કે કોઈ પોતાના રોગને ઉત્સવ બનાવી, ઉજાણી કરતા જણાતા નથી. તેથી સાદકે અત્ર જણાવ્યા અનુસાર જન્મને અનંત દુઃખોનું કારણ એવો ભવરોગ સમજીને, જન્મ-દિવસ વગેરેની ઉજાણી કરવા જેવી નથી. અર્થાત્ તે દિવસે વિશેષ ધર્મ કરવા જેવો છે અને એવી ભાવના ભાવો કે હવે મને આ જન્મ કે જે અનંત દુઃખોનું કારણ એવો ભવરોગ છે, તે ભવિષ્યમાં ક્યારેય ન હોજો! અર્થાત્ સાદકે એક માત્ર સિદ્ધત્વની પ્રાપ્તિ અર્થે અર્થાત્ અજન્મા બનવા અર્થે જ સર્વ પુરુષાર્થ લગાવવા જેવો છે.

- ◆ છક્ષરથી આત્માના પ્રત્યેક પ્રદેશે અનંત કર્મવર્ગલાઓ હોવાથી તે અશુદ્ધ આત્મા તરીકે જ પરિણામેલ હોય છે, તો તેમાં આ શુદ્ધાત્મા ક્યાં રહે છે ? ઉત્તર - ભેદજ્ઞાનથી (પ્રજ્ઞાછીણીથી) અર્થાત્ જીવ અને પુદ્ગલ વચ્ચેના ભેદજ્ઞાનથી અર્થાત્ જીવના લક્ષણથી જીવને ગ્રહણ કરવો અને પુદ્ગલના લક્ષણથી પુદ્ગલને અને પછી તેમાં પ્રજ્ઞારૂપી છીણીથી (બુદ્ધિથી) વિભાવને ગૌણ કરી ભેદજ્ઞાનથી જ શુદ્ધાત્મા પ્રાપ્ત થાય છે.
- ◆ જો કોઈ કહે કે- આત્મા બહારથી અશુદ્ધ અને અંદરથી શુદ્ધ છે તો તેવું કથન અપેક્ષાએ સમજવું, એકાંતે અર્થાત્ વાસ્તવિક રૂપે નહીં. કારણ કે જેવો આત્મા બહાર છે તેવો જ અંદર છે. અર્થાત્ આત્માના અંદરના અને બહારના પ્રત્યેક પ્રદેશે (ક્ષેત્રે) અનંતાનંત કાર્માણવર્ગલાઓ ક્ષીરનીરવત્ લાગેલી હોવાથી, જેવી અશુદ્ધિ બહારના ક્ષેત્રે છે તેવી જ અશુદ્ધિ અંદરના ક્ષેત્રે પણ છે. પરંતુ અપેક્ષાએ બહાર એટલે રાગાદિ વિશેષભાવરૂપ વ્યક્ત વિભાવભાવ અને અંદર એટલે અવ્યક્ત સામાન્યભાવરૂપ પરમપારિણામિક ભાવ કે જે ત્રણે કાળે શુદ્ધ જ છે. અને તેથી જ વ્યક્તરૂપ આત્મા અશુદ્ધ અને અવ્યક્તરૂપ આત્મા શુદ્ધ છે અને તે અપેક્ષાએ અંદરથી શુદ્ધ અને બહારથી અશુદ્ધ એમ કહી શકાય, અન્યથા નહિ. કોઈ આત્મામાં અંદર એકાંત શુદ્ધ ધ્રુવભાવ શોધતું હોય તો,

તેવો એકાંત શુદ્ધ દ્યુભાવ આત્મામાં નથી. અર્થાત્ કોઈ પણ કથન તેની અપેક્ષા સહિત સમજવું અનિવાર્ય છે. નહિ તો એવું માનવાવાળા નિયમથી ભ્રમરૂપ જ પરિણમશે, આત્મારૂપે નહીં.

- ◆ નવ તત્ત્વોથી ભિન્ન સર્વથા શુદ્ધદ્રવ્યની સિદ્ધિ થઈ શકતી નથી. માટે કોઈએ તેવા ભ્રમમાં રહેવાની જરૂર નથી કે પર્યાયથી ભિન્ન સર્વથા શુદ્ધ દ્રવ્ય ઉપલબ્ધ થશે. કારણ કે સાધનનો અભાવ હોવાથી સાધ્યની-શુદ્ધ દ્રવ્યની ઉપલબ્ધિ થઈ શકતી નથી. પરંતુ કેવળ નવ તત્ત્વ સંબંધી વિકારોને બાદ કરતા=ગૌણ કરતા જ એ શુદ્ધાત્મા જ છે.
- ◆ કોઈ પણ પ્રત્યાખ્યાન-પરચક્ષ્ણાણ ધાર્યા પ્રમાણે, સીમંધર ભગવંતની સાક્ષીએ ત્રણ નમસ્કાર-મંત્ર ગણીને લેવા અને દરેક પ્રત્યાખ્યાન-પરચક્ષ્ણાણમાં અજાણપણાના, અસમાધિના, તબિયત નિમિત્તે દવાના અને અન્ય કોઈપણ ઉપસર્ગના કારણે આગાર એમ ધારી રાખવું. કોઈ પણ જાતના પ્રત્યાખ્યાન-પરચક્ષ્ણાણ પાળવાની વિધિ- જે (પ્રત્યાખ્યાનનું નામ બોલવું) પ્રત્યાખ્યાન-પરચક્ષ્ણાણ કર્યા હતાં તે પૂરા થતા પાળું છું. સમ્મંકાએણં, ન ફાસિયં, ન પાલિયં, ન તિરિયં, ન કિદ્ધિયં, ન સોહિયં, ન આરાહિયં, આણાએ અણુપાલિયં ન ભવઈ તસ્સ મિચ્છામિ દુક્કં ! ત્રણ નમસ્કાર-મંત્ર ગણી પરચક્ષ્ણાણ માળવા.

- ◆ ઘણા સાધકોનો પ્રશ્ન હોય છે કે તમને આત્માનો અનુભવ થયો ત્યારે શું થયેલ ? અર્થાત્ આત્માના અનુભવ કાળે શું થાય ? ઉત્તર- સ્વાત્માનુભૂતિકાળે શરીરથી ભિન્ન એવો સિદ્ધસદૃશ આત્માનો અનુભવ થાય, જેમાં શરીરનો કોઈપણ જાતનો અનુભવ ન હોય. જેમ કે- ઘણા સાધકો અમને પ્રશ્ન કરતા હોય છે કે અમને પ્રકાશમય આત્માનો અનુભવ થયો અથવા કોઈ કહે છે કે- અમે એકદમ હળવા ફૂલ જેવા થઈ ગયા હોઈએ તેવો અનુભવ થયો અથવા કોઈ કહે છે કે- અમે રોમાંચિત થઈ ગયા વગેરે. તો આવા સાધકોને અમે જણાવીએ છીએ કે- આવા ભ્રમોથી છેતરાવા જેવું નથી. કારણ કે સ્વાત્માનુભૂતિકાળે શરીરનો કોઈપણ જાતનો અનુભવ હોતો જ નથી. માત્ર સિદ્ધસદૃશ આત્માનો જ અનુભવ હોય છે. અર્થાત્ અંશે સિદ્ધસદૃશ આનંદનો અનુભવ હોય છે. અર્થાત્ અંશે સિદ્ધત્વનો જ અનુભવ હોય છે. અને પછી આત્મા બાબત કોઈપણ પ્રશ્ન રહેતો નથી એટલો સ્પષ્ટ અનુભવ હોય છે. અર્થાત્ સ્વાત્માનુભૂતિ બાદ શરીરથી ભેદજ્ઞાન વર્તતું હોય છે. દા.ત. સ્વાત્માનુભૂતિ બાદ આપ દર્પણની સામે જ્યારે પણ જાઓ ત્યારે આપ કોઈ ત્રાહિત વ્યક્તિને નિહાળતા હો એવો ભાવ આવે છે.
- ◆ કોઈ એમ માને કે ‘મુમુક્ષુ જીવને યોગ્યતા એના કાળે થઈ જશે, તેના માટે પ્રયત્નની જરૂર નથી’; તો તેઓને અમે

પ્રશ્ન કરીએ છીએ કે આપ જીવનમાં પૈસો, પ્રતિષ્ઠા, પરિવાર વગેરે માટે પ્રયત્ન કરો છો ? કે પછી આપ કહો છો કે તે એના કાળે આવી જશે. બોલો આવી જશે ? તો ઉત્તર અપેક્ષિત જ મળે છે કે અમો તેના માટે પ્રયત્ન કરીએ છીએ. તો અમે પ્રશ્ન કરીએ છીએ કે જે વસ્તુ અથવા સંયોગો કર્મો અનુસાર આપોઆપ આવીને મળવાના છે તેના માટે આપ ખૂબ જ પ્રયત્ન કરો છો. પરંતુ જે આત્માના ઘરનો છે એવો પુરુષાર્થ અર્થાત્ પ્રયત્નપૂર્વક આત્માના ઉદ્ધાર માટે ઉપર જણાવેલ તથા અન્ય આચરણો જીવનમાં કરવામાં ઉપેક્ષા સેવો છો. તો આપ જૈન સિદ્ધાંતની અપેક્ષા ન સમજતા તેને અન્યથા જ સમજ્યા છો-એવું જ કહેવું પડશે. કારણ કે જૈન સિદ્ધાંત અનુસાર કોઈ પણ કાર્ય થવા માટે પાંચ સમવાયોનું હોવું આવશ્યક છે અને તેમાં આત્મસ્વભાવમાં પુરુષાર્થ એ ઉપાદાન કારણ હોઈને જો આપ તેની અવગણના કરી માત્ર નિમિત્તની રાહ જોતા બેસી રહેશો અથવા નિયતિ સામે જોઈ બેસી રહેશો તો આત્મપ્રાપ્તિ થવી અત્યંત કઠિન છે. તેથી કરીને દરેક મુમુક્ષુ જીવે પોતાનો પુરુષાર્થ અધિકમાં અધિક આત્મધર્મ ક્ષેત્રે પ્રવર્તાવવો આવશ્યક છે અને થોડોક (અલ્પ) જ કાળ જીવનની જરૂરીયાતોને અર્જિત કરવામાં નાખવો તે પ્રથમ આવશ્યકતા છે.

- ◆ અનાદિથી પુદ્ગલના મોહમાં અને તેના માટેની જ

મારામારીમાં જીવ દંડાતો આવ્યો છે. અર્થાત્ તેના મોહના ફળરૂપે તે અનંતા દુઃખો ભોગવતો આવ્યો છે. તેથી ત્વરાએ પુદ્ગલનો મોહ છોડવા જેવો છે. તે માત્ર શબ્દોમાં નહિ, જેમ કે- ધર્મની ઊંચી ઊંચી અને મોટી મોટી વાતો કરવાવાળા પણ પુદ્ગલના મોહમાં ફસાયેલા જણાય છે. અર્થાત્ આ જીવ અનાદિથી આવી જ રીતે પોતાને છેતરતો આવ્યો છે. તેથી સર્વ આત્માર્થીને અમારી વિનંતી છે કે આપે આપના જીવનમાં અત્યંત સાદાઈ અપનાવી પુદ્ગલની જરૂરીયાત બને તેટલી ઘટાડવી અને જાવજીવ દરેક જાતના પરિગ્રહની મર્યાદા કરવી. અર્થાત્ સંતોષ કેળવવો પરમ આવશ્યક છે કે જેથી પોતે એકમાત્ર આત્મપ્રાપ્તિના લક્ષ માટે જ જીવન જીવી શકે કે જેથી તે પોતાના જીવને અનંતા દુઃખોથી બચાવી શકે છે અને અનંત અવ્યાબાધ સુખ પ્રાપ્ત કરી શકે છે.

(આ પુસ્તકમાં અમારી કાંઈ પણ ભૂલ-ચૂક થઈ હોય તો આપ સુધારીને વાંચશો અને અમારાથી જિનાજા વિરુદ્ધ કાંઈ પણ લખાયું હોય તો અમારા ત્રિવિદ્યે ત્રિવિદ્યે મિરુછામિ દુક્કડં!)

નિશ્ચય વ્યવહારની ચથાર્થ સંધિ

૧. આપણે અનાદિથી નિશ્ચય અને વ્યવહારની ચથાયોગ્ય સંધિ ન સમજવાના કારણે જ સંસારમાં રઝળી રહ્યા છીએ. વર્તમાનમાં પણ સમાજની પ્રાયઃ આ જ સ્થિતિ દેખાઈ રહી છે.

૨. નિશ્ચય અને વ્યવહારની ચથાયોગ્ય સંધિનો અર્થ એમ છે કે આપણે કોઈ પ્રવાસે જવું હોય ત્યારે આપણે ફક્ત નક્કશો જ નથી જોતા. પરંતુ એકવાર નક્કશો સમજી લીધા પછી આપણે પ્રવાસ પણ શરૂ કરી દઈએ છીએ. જો પ્રવાસ શરૂ ન કરીએ તો માત્ર નક્કશો જોવાથી જ ઘ્યેય પૂરું નથી થઈ જતું. નક્કશો એ નિશ્ચય છે અને પ્રવાસ એ વ્યવહાર છે.

૩. નિશ્ચય અને વ્યવહારની ચથાયોગ્ય સંધિનો અર્થ એ છે કે બંનેનું ચથાયોગ્ય પ્રમાણમાં જ સેવન કરવું જોઈએ. કોઈ પણ એકનું વધારે માત્રામાં સેવન કરવાથી અથવા કોઈ પણ એકનો જ પક્ષ રાખવાથી ચથાયોગ્ય સંધિ નહી બની શકે.

૪. નિશ્ચય અને વ્યવહારની ચથાયોગ્ય સંધિનો અર્થ એ છે કે જ્યારે આપણે શાક બનાવીએ ત્યારે તેમાં યોગ્ય પ્રમાણમાં જ મીઠું નાખીએ છીએ. જો શાકમાં મીઠું ઓછું હશે તો એ ફીક્કું લાગશે. અને જો મીઠું વધારે હશે તો એ ખાવા લાયક જ નહીં રહે. તેમાં મીઠું એ નિશ્ચય છે અને શાક એ વ્યવહાર છે. એટલે સમજવાનું એ છે કે આપણી સાધનામાં નિશ્ચય અને વ્યવહારનું યોગ્ય સંયોજન આવશ્યક છે.

૫. નિશ્ચય અને વ્યવહારના યોગ્ય સંયોજનમાં નિશ્ચય શાકમાં મીઠાની જેમ યોગ્ય પ્રમાણમાં જ હોવો આવશ્યક છે. અનેક લોકો

ખોટા અર્થઘટનના કારણે ફક્ત નિશ્ચયને સાચો માનીને અને વ્યવહારને જુકો માનીને એકલા નિશ્ચયનું જ સેવન કરતા રહે છે. તે આ હુંડા-અવસર્પિણી કલિકાળનો જ પ્રભાવ છે કે તેઓ ભ્રમવશ શાક છોડીને એકલું મીઠું ખાવાની જ પ્રરૂપણા કરે છે. આપણે વિચારી શકીએ છીએ કે તેમના શું હાલ થશે? આ જ આ કાળની સૌથી વધારે કરુણાજનક સ્થિતિ છે.

૬. વર્તમાનમાં કેટલાક લોકો ભ્રમવશ અધ્યાત્મના નામથી એકલા નિશ્ચયનું જ પ્રતિપાદન કરે છે. આમ કરીને તેઓ અનેકોની જિંદગીઓને બરબાદ કરીને તેઓને અનંતકાળ સુધી સંસારમાં રખડાવવા માટે જવાબદાર બને છે. આ જ આ કાળની સૌથી ભયાનક વિડંબના છે. સૌથી મોટી કરુણાજનક વાત છે.

૭. પ્રશ્ન - સાધકને સમ્યગ્દર્શન પ્રાપ્તિ માટે નિશ્ચય અને વ્યવહારના યોગ્ય સંયોજનમાં કેટલો નિશ્ચય આવશ્યક છે?

ઉત્તર - સાધકે સમ્યગ્દર્શન પ્રાપ્તિ માટે નિશ્ચય સમ્યગ્દર્શનની વ્યાખ્યા સમજવી અતિ આવશ્યક છે. એટલે કે શુદ્ધાત્માની અનુભૂતિથી જ નિશ્ચય સમ્યગ્દર્શન પ્રાપ્ત થાય છે. એ જ નિશ્ચય સમ્યગ્દર્શન પ્રાપ્તિનો સાચો અને અનુભવસિદ્ધ માપદંડ (કસોટી) છે. એ સમજવું અને આવું લક્ષ બાંધવું અત્યંત આવશ્યક છે.

૮. આ વર્તમાન હુંડા અવસર્પિણી કલિકાળનો જ પ્રભાવ છે કે કેટલાક લોકો ખોટા અર્થઘટનના કારણે નિશ્ચય સમ્યગ્દર્શનની વ્યાખ્યાનો જ વિરોધ કરે છે અને પોતાના જ મોક્ષમાર્ગના પ્રવેશમાં બાધક બને છે. તેઓ જીવનભર બાહ્યચારિત્રની આરાધના કરીને પણ મોક્ષમાર્ગથી વંચિત જ રહી જાય છે. આ જ વર્તમાન કાળની

સૌથી ભયાનક વિડંબના છે. સૌથી વધારે ક્ષણાજનક વાત છે.

૯. પ્રશ્ન - સાધકને સમ્યગ્દર્શન પ્રાપ્તિ માટે આત્માના સ્વરૂપની કેટલી જાણકારી આવશ્યક છે?

ઉત્તર - સાધકને સમ્યગ્દર્શનની પ્રાપ્તિ માટે નિશ્ચય સમ્યગ્દર્શનની વ્યાખ્યા સમજાય એટલી જ આત્માના સ્વરૂપની જાણકારી હોવી આવશ્યક છે. ખરેખર તો આત્મામાં સમ્યગ્દર્શન માટેની વૈરાગ્યાદિ આવશ્યક યોગ્યતા હોય તો જ પોતાના શુદ્ધાત્માની અનુભૂતિ થવાથી નિશ્ચય સમ્યગ્દર્શનની પ્રાપ્તિ થાય છે. અને ત્યારે તેને સ્વભાવનો આંશિક અનુભવ પણ થાય છે, એ સમજવું અતિ આવશ્યક છે.

૧૦. પ્રશ્ન - આપ એમ કેમ કહો છો કે નિશ્ચય સમ્યગ્દર્શનની પ્રાપ્તિ માટે સાધકને નિશ્ચય સમ્યગ્દર્શનની વ્યાખ્યા સમજાય એટલી જ આત્માના સ્વરૂપની જાણકારી આવશ્યક છે?

ઉત્તર - કારણ કે સાધકને નિશ્ચય સમ્યગ્દર્શન, એ માટેની આવશ્યક વૈરાગ્યાદિ યોગ્યતાની (પાત્રતાની) પ્રાપ્તિ વગર ક્યારેય થતું નથી. પરંતુ “હું શુદ્ધાત્મા છું” “હું પરમ અર્ક્તા છું” વગેરે પ્રકારની સ્વરૂપની બૌદ્ધિક જાણકારી વગર પણ થઈ શકે છે. તેથી કહી શકાય કે અધિકારીપણું (પાત્રતા) પામ્યા વગર ક્યારેય નિશ્ચય સમ્યગ્દર્શન થતું નથી-એ નક્કી છે કારણ કે નિશ્ચય સમ્યગ્દર્શન બહિરાત્મભાવમાં ક્યારેય થતું નથી. તેના માટે આત્મસન્મુખતા (પર-વિમુખતા) પામવી પરમ આવશ્યક છે.

૧૧. પ્રશ્ન - આત્મસન્મુખતા પ્રાપ્ત કરવા માટે “હું શુદ્ધાત્મા છું” “હું પરમ અર્ક્તા છું” વગેરે પ્રકારની આત્માના સ્વરૂપની બૌદ્ધિક

જાણકારીની આવશ્યકતા કેમ નથી ?

ઉત્તર - કારણ કે આત્મસન્મુખતા એ પરવિમુખતાથી આવે છે. અને પરવિમુખતા તો આત્મહિત સર્વોપરિનો ભાવ આત્મસાત્કરવાથી જ આવે છે. આત્મહિત સર્વોપરિનો ભાવ ત્રાજ્વું અને કાટલા (વજન) બદલ્યા વગર આવતો નથી. એટલે કે તે ભાવ બાહ્ય જગતના મૂલ્યાંકનના માપદંડબદલ્યા વગર આવતો નથી. તેના માટે બાર ભાવનાઓનું પ્રયોગાત્મક ચિંતન આવશ્યક છે, નહીં કે આત્માના સ્વરૂપની બૌદ્ધિક જાણકારી. કારણ કે આપણે અનેક વાર નવપૂર્વો સુધી અધ્યયન કર્યું છે કે જેમાં સ્વરૂપની બૌદ્ધિક જાણકારીનો ભંડાર ભર્યો છે. પરંતુ તેનાથી આપણું કલ્યાણ થયું નથી. ઉલટું તેનાથી પોતે શુદ્ધાત્મા હોવાનો ભ્રમ (નિશ્ચયાભાસ) પણ થઈ શકે છે. તેથી જ હજુ સુધી આપણે સંસારમાં ભટકી રહ્યા છીએ.

૧૨. પ્રશ્ન - અમે તો સાંભળ્યું છે કે સમ્યગ્દર્શનની પ્રાપ્તિ માટે કલ્પનારૂપે આત્માના સ્વરૂપમાં રમણ કરવાની આવશ્યકતા છે. પરંતુ આપ તેની મનાઈ કેમ કરો છો ?

ઉત્તર - કારણ કે અજ્ઞાની નિયમથી પર્યાયનું જવેદન કરે છે. તેથી તે જ્યારે પણ આત્માના શુદ્ધ સ્વરૂપમાં રમણ કરવાનો પ્રયાસ કરે છે ત્યારે તે એની કલ્પના (ભ્રમ) પોતાની પર્યાયમાં જ કરે છે. અને પોતાની પર્યાયને જ ત્રિકાળી સ્વરૂપ સમજીને વેદવાનો પ્રયાસ કરે છે. પરંતુ વર્તમાનમાં તેની પર્યાય તો ત્રિકાળી સ્વરૂપ જેવી છે નહીં. તેથી તે ભ્રમવશ પર્યાયમાં જે શુદ્ધ આત્મસ્વરૂપ નથી તેની કલ્પના કરીને તેમાં જ રમણ કરવાનો પ્રયાસ કરે છે કે જે આત્મપ્રાપ્તિમાં (સમ્યગ્દર્શનની પ્રાપ્તિમાં) સહાયભૂત નથી.

પરંતુ તે તેને માત્ર ભ્રમમાં જરાખે છે કે જેને નિશ્ચયાભાસ કહેવાય છે. નિશ્ચયાભાસ તો તેને ભ્રમમાં રાખવાનું જ કામ કરશે કે જે સમ્યગ્દર્શનની પ્રાપ્તિમાં બાધક છે. નિશ્ચયાભાસ તેના સમ્યક્? પુરુષાર્થનો જ છેદ ઉડાડી દે છે. નિશ્ચયાભાસની હાજરીમાં પરસન્મુખતા છૂટી શકતી નથી. તેથી અમે બૌદ્ધિક સ્વરૂપની કલ્પનામાં રમણ કરવાની મનાઈ કરીએ છીએ.

૧૩. અનેક લોકો એમ વિચારીને કે ‘અમારો વ્યવહાર તો બરોબર છે. હવે અમારે ફક્ત નિશ્ચય ગ્રહણ કરવાનું જ બાકી છે.’ - બૌદ્ધિક રીતે એકલા નિશ્ચયનું જ ભરપૂર સેવન કરવા લાગે છે. પરંતુ એમને ખબર નથી કે જો આત્માનુભૂતિનું લક્ષ્ય ન હોય તો જે વ્યવહાર છે તે પણ વ્યવહારાભાસ જ કહેવાય છે. જેઓને એકમાત્ર આત્મપ્રાપ્તિનું જ લક્ષ્ય હોય તેમના ત્રાજવા-કાટલા આપોઆપ બદલાઈ જાય છે. ત્રાજવા-કાટલા બદલાવાથી સાધકને બહારનું બધું જ મૂલ્યહીન લાગવા માંડે છે અને તે આપોઆપ જ અત્યંત મૂલ્યવાન એવા પોતાના આત્માની સન્મુખ થવા માંડે છે. આત્મપ્રાપ્તિની આ જ રીત છે. એટલે કે એને માટે બૌદ્ધિક નિશ્ચયના અતિરેકની કોઈ આવશ્યકતા નથી. પરંતુ જેણે નિશ્ચયનયને વિપરીત રૂપથી ગ્રહણ કર્યો હોય તેમણે સમ્યક્ નિશ્ચય સમજવો અતિ આવશ્યક છે.

૧૪. સમ્યક્ નિશ્ચય એટલે કે ‘નિશ્ચયથી આત્માના સ્વરૂપનું જે વર્ણન છે તે અત્યારે પણ હું પ્રગટ (અનુભવ) કરી શકું છું.’ પરંતુ ‘અત્યારે હું વર્તમાન દશામાં જ એવો છું’ - એમ નહીં. જો પહેલા ધોરણમાં ભણવાવાળો વિદ્યાર્થી પોતાને ભ્રમથી ડોકટર માનવા લાગે તો પછી તે આગળ ભણશે જશું કામ ? તે કાં તો ભણવાનું જ છોડી દેશે અથવા તો ભણવા પ્રત્યે નિરત્સાહિત જ થઈ જશે. આ

જસ્થિતિ છે નિશ્ચયને ખોટી રીતે સમજવાવાળાની. તેઓ પોતાને ભ્રમથી શુદ્ધ, અક્તાર્તા, અભોક્તા, દ્યુવ, જ્ઞાતા-દષ્ટા, સાક્ષી, પરમપુરુષ, સિદ્ધસમ, મુક્ત માનવાની વાતો ક્કે છે. આમ ક્કરીને આવા લોકો નિશ્ચયાભાસી બનીને પોતાની વર્તમાન જિંદગીને બરબાદક્કરીને પોતાને અનંત કાળ સુધી સંસારમાં રખડાવવા માટે પોતે જ જવાબદાર બને છે. આ જ વર્તમાન કાળની સૌથી મોટી વિડંબના છે, સૌથી વધારે ક્કરણાજનકવાત છે.

૧૫. અનેક શાસ્ત્રોમાં જે નિશ્ચયનયનો વિસ્તાર છે, તે ખરેખર જ્ઞાનીના ક્કધોલ (આનંદ) માટે છે. જ્ઞાનીને પોતાની અનુભૂતિ તપાસવા માટે અને સિદ્ધસમ આત્મામાં સ્થિત થઈ જવાની પ્રેરણા માટે છે. અનેક અજ્ઞાનીઓ પણ આ વાંચીને જ્ઞાનીની દશા સમજી શકે છે. પરંતુ અમુક અજ્ઞાનીઓ ભ્રમવશ પોતાને વર્તમાન દશામાં જ એવા માનવાની ભૂલ ક્કરી બેસે છે. અને તેઓ એવો જ પ્રચાર ક્કરીને અનેકોની જિંદગીઓને બરબાદક્કરીને તેઓને અનંત કાળ માટે સંસારમાં રખડાવવા માટે જવાબદાર બને છે. આ જ વર્તમાન કાળની સૌથી મોટી વિડંબના છે, સૌથી વધારે ક્કરણાજનકવાત છે.

૧૬. અનેક લોકો ખોટા અર્થઘટનના કારણે નિશ્ચયનયનો જ પ્રચાર દઢ પ્રસાર ક્કરતા જોવા મળે છે. કારણ કે તેઓને તેના ગુક્કસાનની ખબર જ નથી. તેઓ પોતે પણ અજ્ઞાનને કારણે આ વાત જાણતા નથી. તેથી જ જાણતા-અજાણતા જ તેઓ પોતાના અને બીજા અનેકોના અનંત કાળના પતન માટે જવાબદાર બને છે. આ જ વર્તમાન કાળની સૌથી મોટી વિડંબના છે, સૌથી વધારે ક્કરણાજનક વાત છે.

૧૭. અનેક લોકો નયના અજ્ઞાનને કારણે નિશ્ચયનયથી પોતાને વર્તમાન દશામાં જ ભ્રમના કારણે શુદ્ધ માનીને પોતાના રાગ-દ્વેષ માટે પણ પોતાને જવાબદાર ન માનીને કર્મોને જ રાગ-દ્વેષ માટે જવાબદાર માને છે અને પોતે તો સ્વચ્છંદતાથી જ જીવે છે. આવી ખોટી પ્રરૂપણાથી તેઓ પોતાના અને બીજા અનેકોના અનંત કાળના પતન માટે જવાબદાર બને છે. આ જ વર્તમાન કાળની સૌથી મોટી વિડંબના છે, સૌથી વધારે ક્ષણજનકવાત છે.

૧૮. શુદ્ધ નિશ્ચયનયથી જીવ ભગવાન જેવો જ છે. પરંતુ જો આપણે આત્યારે વર્તમાન દશામાં (પર્યાયમાં) જ ભ્રમથી પોતાને ભગવાન માનવા લાગીએ તો એ પહેલા ધોરણના વિદ્યાર્થી દ્વારા પોતાને ડોક્ટર માનવા જેવું જ ન થયું ? આ વાત સમજણમાં ન આવવાથી આ ગેરસમજ ફેલાઈ રહી છે. ભ્રમિત અજ્ઞાનીઓની આવી ખોટી પ્રરૂપણાથી તેઓ પોતાના અને બીજા અનેકોના અનંત કાળના પતન માટે જવાબદાર બને છે. આ જ વર્તમાન કાળની સૌથી મોટી વિડંબના છે, સૌથી વધારે ક્ષણજનકવાત છે.

૧૯. શુદ્ધ નિશ્ચયનય ભગવાનનું સ્વરૂપ બતાવવા માટે છે. તથા આપણે પણ અત્યારે જ તેનો અનુભવ કરી શકીએ છીએ અને ભવિષ્યમાં ભગવાન બની શકીએ છીએ-એ નક્કી થાય છે, આપણામાં પણ ભગવાન બનવાની ક્ષમતા રહેલી છે-એ નક્કી થાય છે. તેનું ધ્યેય અજ્ઞાનીને પ્રોત્સાહિત કરવા, તેનું લક્ષ્ય નક્કી કરાવવા તથા જ્ઞાનીને તેનો વારંવાર અનુભવ કરાવવા માટે જ છે.

૨૦. અનેક લોકો ખોટા અર્થઘટનના કારણે કહે છે કે “હું શુદ્ધાત્મા

છું” “હું પરમ અર્કતા છું”, વગેરે પ્રકારની સ્વરૂપની જાણકારી બૌદ્ધિકરૂપે ઘૂંટવાથી (વારંવાર પાકી ક્ષવાથી) એટલે કે તેનું વારંવાર બૌદ્ધિકરૂપે ચિંતન-મનન ક્ષવાથી આપણને તેની પ્રાપ્તિ થઈ શકે છે અથવા તો તેની પ્રાપ્તિ સહેલી (સરળ) બની જાય છે. પરંતુ અમે કહીએ છીએ કે સ્વરૂપનું ચિંતન-મનન કરો યા ન કરો પરંતુ તમે સમ્યગ્દર્શન માટેની વૈરાગ્યાદિ આવશ્યક યોગ્યતા પ્રાપ્ત કરી લો તો તમારા માટે સ્વરૂપની અનુભૂતિ ક્ષવી સરળ થઈ જાય છે. બૌદ્ધિકરૂપે સ્વરૂપના વધારે પડતા ચિંતન-મનનથી તો ક્યારેક ભ્રમ એટલે કે નિશ્ચયાભાસ થવાનો પણ ભય રહે છે.

૨૧. અનેક લોકો અમને ખોટા અર્થઘટનના કારણે પૂછે છે કે વર્તમાનમાં પણ સ્વરૂપથી તો હું શુદ્ધ જ છું ને? ત્યારે અમે તેમને કહીએ છીએ કે ‘સ્વરૂપથી તો તમે ત્રિકાળ શુદ્ધ છો.’ તેમને લાગે છે કે અમે એમની માન્યતાનું જ સમર્થન કરી રહ્યા છીએ. કારણ કે તેઓ અમારા કહેવાનો ગૂઢાર્થ સમજી શકતા નથી. જ્યારે અમે કહીએ છીએ કે ‘સ્વરૂપથી તો તમામ જીવો ત્રિકાળ શુદ્ધ જ છે’ ત્યારે અમે ત્રિકાળી દ્યુવની (શુદ્ધ નિશ્ચયનયની) વાત કરીએ છીએ એટલે કે શુદ્ધ દ્રવ્યની વાત કરીએ છીએ. જેને તેઓ ભ્રમથી (કલ્પનાથી-નચાભાસથી) પોતાની વર્તમાન સ્થિતિ માની લે છે, તેને પર્યાયમાં ઘટાવે છે. કારણ કે તેમને ત્રિકાળી દ્યુવનો તો અનુભવ જ નથી. તેથી તેઓ આ વાતને વર્તમાનમાં ઘટાવીને એવું પોતાની પર્યાયમાં જ ભ્રમથી (કલ્પનાથી) માનવા લાગે છે. પોતાને વર્તમાનમાં જ ભ્રમના કારણે શુદ્ધ માનવા લાગી જાય છે, જે બહુ જ મોટી ભૂલ છે. આ જ વર્તમાન કાળની સૌથી મોટી વિડંબના છે, સૌથી વધારે કરુણાજનક વાત છે.

યુનિવર્સલ લો (સનાતન નિયમો)

- ◆ યુનિવર્સલ લો એટલે સર્વને સમાનરૂપે લાગુ પડતી ધ્રમ્હાંડની સંચાલન વ્યવસ્થા. સનાતન નિયમો.
- ◆ મેં જે આપ્યું છે, તે જ મને મળે છે. હું બીજા માટે જે ઈચ્છીશ, તેવું જ મારી સાથે થશે.
- ◆ હું આત્મા છું. આ શરીર એ મને મળેલ ભૂમિકા (role) છે. સામાન્યપણે, આપણને જેનું અત્યંત આકર્ષણ હોય છે તેવી જ ભૂમિકા આપણને મળે છે.
- ◆ મારી સાથે જે કાંઈપણ થાય છે તે મારા ભૂતકાળનો અરીસો માત્ર જ છે. એ મારા પૂર્વકૃત કર્મોનું જ ફળ છે. મેં જે કાર્ય મન-વચન-કાયાથી ન કર્યું હોય, ન કરાવ્યું હોય, ન અનુમોદન કર્યું હોય તેવું કાર્ય મારી સાથે કદી નહીં બને.
- ◆ તેથી એક વાત તો નક્કી જ છે કે મારી સાથે ભૂતકાળમાં, વર્તમાનમાં અથવા ભવિષ્યમાં ક્યારેય અન્યાય થયો નથી, થતો નથી અને થશે પણ નહીં. આવી સમજણ થવાથી હું કોઈ પણ ફરિયાદ વગર (No Complaint Zoneમાં) જીવન જીવી શકીશ. મારી સાથે જે પણ થાય છે તે ‘મારા’ ભૂતકાળના કારણે જ થાય છે. તેથી ‘મારી સાથે જ કેમ?’ એ પ્રશ્ન જ ઉદ્ભવતો નથી.
- ◆ હું મારું સદ્નસીબ (good luck) પુણ્ય કરીને અને મોટા પાપોનો (જેવા કે જુગાર, દારૂ, માંસાહાર, વેશ્યાગમન, ચોરી, શિકાર, વ્યભિચાર, કંદમૂળ ભક્ષણ, રાત્રિ ભોજન,

અથાણા, મઘ, અંજીર, માખણ વગેરેનો) ત્યાગ કરીને બનાવી શકું છું.

- ◆ આ સમીકરણ યાદ રાખવું: પાપ = દુઃખ અને પુણ્ય = સુખ.
- ◆ અવશ્ય યાદ રાખો: મારે દુઃખમાંથી પણ ફાયદો લેતા શીખવાનું છે.
- ◆ હું અહિંયા કોઈ પણ શરત અથવા અપેક્ષા વગર આપવા જ આવ્યો છું. આ રીતે આપીને હું કાં તો મારું જૂનું દેણું (loan) ચૂકવી રહ્યો છું અથવા તો મારી નવી જમાપૂંજી (fixed deposit) બનાવી રહ્યો છું. બંને સંજોગોમાં ફાયદો મારો પોતાનો જ છે.
- ◆ મારે મારી ફરજ ઉત્તમ રીતે બજાવવાની છે, બીજા પણ એવું જ કરે તેવા આગ્રહ વગર. આપણે બધાએ આપણા કુટુંબ, મિત્રો, સહકર્મીઓ, સમાજ અને દેશ પ્રત્યેની આપણી ફરજ સર્વોત્કૃષ્ટશક્તિ મુજબ બજાવવાની છે.
- ◆ આપણે આપણી જાત પ્રત્યે કડક અને બીજા પ્રત્યે ઉદાર અને દયાળુ બનવાનું છે.
- ◆ ‘મારી સાથે જે પણ થાય છે તે સારા માટે જ થાય છે’ - એમ માનવું. જેથી આર્તદયાન-રૌદ્રદયાનથી બચી શકાય. નવા કર્મબંધથી બચી શકાય. આ સર્વોપરિ સકારાત્મકતાનો (Positivity) શ્રેષ્ઠ રસ્તો છે.
- ◆ લોકો સાથેના મારા પ્રતિભાવ આ ચાર રીતના હોવા જોઈએ.

1) મૈત્રી - સર્વ જીવો સાથે કલ્યાણ મૈત્રી ચિંતવવી. તેથી આપણા કોઈ દુશ્મન જ નહીં રહે. બીજું, મિત્રોનું સારું (હિત) ઈચ્છવાથી પોતાનું હિત થશે. આ રીતે આપણું વર્તમાન અને ભવિષ્ય બન્ને સુધરી જશે.

2) પ્રમોદભાવ - બીજાના ગુણોની પ્રશંસા કરવાથી તે ગુણો પોતામાં ખીલતા જશે. અને બીજાના અવગુણો દેખાય તો તેનો ઉપયોગ પોતાના અવગુણો કાઢવામાં કરવો.

3) કડ્ડણા - પાપીઓ પ્રત્યે કરુણા રાખવી. કારણ કે તેઓને ભ્રમ્હાંડના નિયમોની ખબર નથી. તેનાથી આપણો મનોભાવ સારો રહેશે અને નવા કર્મ બંધથી બચી જઈશું.

4) મધ્યસ્થતા / કોઈ જ પ્રતિભાવ નહીં - જ્યારે કોઈ આપણને દુઃખ આપે ત્યારે મૌન અને શાંત રહેવું અને હૃદયમાં આભાર! સ્વાગતમ્!(Thank you ! Welcome!) ના ત્રણ ચરણોનું ચિંતન કરવું.

પ્રથમ ચરણ : જે પાપનો ઉદય છે તેના કારણરૂપ પોતાના (તેવા) પૂર્વના (ભૂતકાળના) દુષ્કત્યો માટે ક્ષમા માંગવી. (Sorry! Sorry!)

બીજું ચરણ : નવા કર્મ બંધથી બચવા માટે નક્કી કરવું કે હવે હું આપું કદી નહીં કરું. (Never again)

ત્રીજું ચરણ : સામેવાળી વ્યક્તિને પોતાને સ્વરુ છ કરવાવાળી-ઉપકારી માનીને તેને મનમાં ઘન્યવાદ

આપવો (Thank you!). તેથી ગુસ્સો, અણગમો, નિરાશા વગેરે નહીં આવે. તેથી આપણી ખુશી જળવાશે કે જે સ્વાગતયોગ્ય વાત છે (Welcome!). આમ કરવાથી આપણે અન્યો પ્રત્યેના ક્ષેપના-અણગમાના વિષયક્રમાંથી બચી જઈશું. નકારાત્મક વિચારોથી બચીને સકારાત્મક વિચારોમાં પ્રવૃત્ત રહી શકીશું. Thank you! Firefighter છે. કવચ છે. (Protection/shield છે)

- ◆ દરેકે પોતાની વૃત્તિમાં સમજણથી સકારાત્મક બદલાવ કરવાનો છે, દબાણથી નહીં. કારણ કે દબાણથી તો દુઃખ-તનાવ-નિરાશા આવે છે. તેથી આ ‘સહજ યોગ’ છે, ‘હઠ યોગ’ નથી.
- ◆ દરેકે પોતાના શરીર અને મનનો ઉપયોગ મુક્તિ માટે કરવો જોઈએ. તેના માટે સર્વપ્રથમ સમ્યગ્દર્શન જરૂરી છે. તેથી આ જીવનનું પહેલું ધ્યેય સમ્યગ્દર્શનની પ્રાપ્તિ જ હોવું જોઈએ. તેના માટે સૌથી પહેલા સાંસારિક ઈચ્છાઓનો ત્યાગ આવશ્યક છે. નહીં કે ઘર, પરિવાર, પૈસાનો ત્યાગ. પોતાની ઈચ્છા, અભિપ્રાય અને ગમા-અણગમાને દર બે કલાકે તપાસીને, તેનો 12 અને 4 ભાવનાથી મૂળમાંથી નાશ કરવાનો છે. આત્મસન્મુખતા પામવાની છે.
- ◆ સત્ય પોતાની અંદર જ છે. તેને શોધવા ક્યાંય બહાર જવાની જરૂર નથી.
- ◆ જેમણે સત્યનો અનુભવ કર્યો છે, તે જ બીજાને તે રાહ બતાવી શકે છે. આવી વ્યક્તિ ક્યારેય પોતાની જાતને

દુનિયાની ઝાકઝમાળમાં લાવતી નથી. તેઓ પદ, પ્રસિદ્ધિ અને પૈસા પાછળ પડતા નથી.

- ◆ સમ્યગ્દર્શન (આત્મ સાક્ષાત્કાર) મેળવવા માટે પોતે સત્યનો સ્વીકાર કરવા (Ready to accept) અને તે સત્ય અનુસાર પોતાને બદલવા (Ready to change) માટે તૈયાર હોવા જોઈએ.
- ◆ પોતે પોતાની જાતને જ બદલવાની છે (જે સરળ છે) બીજાને નહીં કે જે અતિ કઠિન છે અને આક્રોશ, નિરાશા અને ઉદ્દેગનું કારણ પણ બને છે.
- ◆ હંમેશા યાદ રાખવું કે દરેક જીવ પાસે અનંત કાળ માટે રહેવાના બે જ વિકલ્પો છે. (1) સિદ્ધાવસ્થા (અનંત સુખ) અને (2) નિગોદ (અનંત દુઃખ). તેથી દરેકે સિદ્ધાવસ્થા માટે જ પુરુષાર્થ કરવો જોઈએ, અન્યથા નિગોદ તો કોઈપણ પ્રયત્ન વગર (By default) મળવાની વ્યસ્થા જ છે.
- ◆ પોતાની તુલના બીજા સાથે નથી કરવાની. પરંતુ પોતાની આજને મારે પોતાની જ ગઈકાલ સાથે સરખાવીને આજને સુધારવાની છે. તે જ દૈનિક પ્રગતિનો (Daily progress) માર્ગ છે.
- ◆ આ નિયમોને આખા દિવસ દરમિયાન પ્રયોગમાં લાવવા અને રાત્રે સૂતા પહેલાં તેમાં જે ક્ષતિ થઈ હોય તેને તપાસીને ભવિષ્યમાં સુધારવાનો પ્રયત્ન કરવો.

પ્રશ્ન - ધર્મ એટલે શું ?

ઉત્તર - ધર્મનો સામાન્ય અર્થ સંપ્રદાય અનુસાર કરવામાં/સમજવામાં આવે છે. પરંતુ ધર્મનો સાચો અર્થ 'વસ્તુનો સ્વભાવ (ગુણધર્મો) તે ધર્મ' છે.

પ્રશ્ન - આત્માનો સ્વભાવ (ગુણધર્મ) શું છે ?

ઉત્તર - આત્માનો સ્વભાવ (ગુણધર્મ અર્થાત્ લક્ષણ) જાણવા-જોવાનો (દેખવાનો) છે.

પ્રશ્ન - આત્માની ઓળખ શું ? તેનો અનુભવ કઈ રીતે થાય ?

ઉત્તર - સર્વ જનોને પોતાના ભાવો, જ્ઞાન, જગત વગેરે જણાય છે. છતાં પોતાને આત્મા નહીં માનતા શરીર સમજે છે કે જે મિથ્યાત્વ છે. જો પોતાને શરીર માનવામાં આવે તો આંખ સારી હોવા છતાં મૃત્યુ બાદ તે આંખોથી દેખી શકાતું નથી. પરંતુ તે જ આંખોને જો કોઈ પ્રજ્ઞાયક્ષુના શરીરમાં પ્રત્યારોપણ કરવામાં આવે તો, તે દેખી શકે છે. તેથી નક્કી થાય છે કે જાણવા-જોવાવાળો આત્મા મૃત શરીરમાંથી ચાલ્યો ગયો છે, જ્યારે તેવો જ જાણવા-જોવાવાળો આત્મા તે પ્રજ્ઞાયક્ષુના શરીરમાં હાજર/બિરાજમાન છે કે જેને કારણે તે દેખી શકે છે. આ જ રીતે જાણવા-જોવાવાળા આત્માની ઓળખ કરી, જે આંખોથી જોયોને નિહાળે છે તે જ્ઞાયક-જાણવાવાળો તે હું પોતે જ છું, નહિ કે આંખો. અને તે જ હું છું, 'સોહં', 'તે જ્ઞાનમાત્ર સ્વરૂપ જ હું છું' એમ નક્કી કરવું. અને વૈરાગ્યાદિ યોગ્યતાપૂર્વક હું માત્ર જોવા-જાણવાવાળો જ્ઞાયક-જ્ઞાનમાત્ર-શુદ્ધાત્મા છું એમ અનુભવવું. તે જ સમ્યગ્દર્શનની રીત છે.

પ્રશ્ન - સમ્યગ્દર્શન માટે શું યોગ્યતા જરૂરી છે ?

ઉત્તર - સામાન્ય રીતે સજ્જનતા, સરળતા, અન્યાય-અનીતિનો ત્યાગ, અભક્ષ્ય (જેવીકે માંસ, મચ્છી, માખણ, મધ, કંદમૂળ, રાત્રિભોજન, અથાણું, પાપડ વગેરે)નો ત્યાગ, સપ્ત મહાવ્યસન (જેવીકે જુગાર, દારુ, માંસાહાર, વેશ્યાગમન, ચોરી, શિકાર અને પરસ્ત્રીગમન અથવા પરપુરુષગમન)નો ત્યાગ, ભવભ્રમણનો ડર, સંસાર અસાર લાગવો, ભવ રોગ સમાન લાગવો, સ્વ-આત્માના કલ્યાણની તીવ્ર ઈચ્છા, બાર ભાવનાનું ચિંતન, સર્વ જીવોને મૈત્રી વગેરે ચાર ભાવનાથી જ જોવા-સમજવા, તત્ત્વનો નિર્ણય કરવો અને સાચા દેવ-ગુરુ-ધર્મ/શાસ્ત્રનો પરમ આદર આવશ્યક છે.

આધ્યાત્મિક વિકાસ માટે વિજિટ કરવું
www.jayeshsheth.com

મૈત્રી ભાવના - સર્વ જીવો પ્રત્યે ક્રત્યાણ મૈત્રી ચિંતવવી, મારો કોઈ જ દુશ્મન નથી એમ ચિંતવવું, સર્વ જીવોનું હિત ઈચ્છવું.

પ્રમોદ ભાવના - ઉપકારી તથા ગુણી જીવો પ્રત્યે, ગુણ પ્રત્યે, વીતરાગ ધર્મ પ્રત્યે પ્રમોદભાવ લાવવો.

કરુણા ભાવના - અધર્મી જીવો પ્રત્યે, વિપરીતધર્મી જીવો પ્રત્યે, અનાર્થ જીવો પ્રત્યે કરુણાભાવ રાખવો.

મધ્યસ્થ ભાવના - વિરોધીઓ પ્રત્યે મધ્યસ્થભાવ રાખવો.

- મુખપૃષ્ઠની સમજણ -

તમારા જીવનમાં સમ્યગ્દર્શનનો સૂર્યોદય થાય, અને તેના પ્રકાશથી તમને આવ્યાભાધ સુખરૂપ સિદ્ધ અવસ્થાની પ્રાપ્તિ થાય - એજ અમારી અંતરાત્મામાંથી ઉદભવેલ મંગલમય ભાવના છે.

JSBN

ISBN

ISBN 978-93-344-1943-6

9 789334 374421